

100

SUUGAAN

623138

manila

DUGSIGA SARE

Fasalka

Koowaad

759214

Xafiiska Manaahijta

759214

S U U G A A N

FASALKA KOOWAAD

1

DUGSIGA SARE

**WASAARADDA WAXBARASHADA IYO BARBAARINTA
XAFIISKA MANAAHIJTA**

H O R D H A C

Maadaama saddexda fasal ee dambe (IV, V, VI) ee dugsiga Baraymariga ay ardaydu ku qaataan maadadda Suugaanta isla markaana ay maadaddii kula kulmayaan dugsiga Sare waxa khasab noqotay inay labada heer ku kala xeeldheeraadaan xagga afka ay mawaadiicdu ku qoran tahay iyo xagga fikraddaba; si barnaamijka iyo heerka kasmada ardayga, oo yaalaa la socota da'diisa, ay isku waafaqaan.

Waxay qorayaashu ka cudur-daaranayaan iyada oo taasi, dhibaatooynin door ah lagala kulmay oo ay inta badan u suurageli weyday. Waxa markaa la isku dayey, si shuruudda loo dhamayn karo, in qaybaha Suugaantu, sida ay ugu kala cuntami karaan da'aha ardayda, loogu kala badiyo labada heer, (matalan; Dugsiga Baraymeriga waxaa loo badiyey: sheekooyinka, heesaha, gabayada fudud; Dugsiga Sare: gabayada, murtida iyo maahmaahda, riwaayadaha...)

Qorayaashu, waxa kale oo ay ka cudur-daaranayaan in aan buuggani marnaba dhamaystirayn shuruudaha baridda suugaanta; sidaas awgeed waxay codsi ahaan ugu jeedinayaan barayaasha dhigi doona maadadda in ay ku dadaalaan haqabtirka, bojinta iyo dhaqangelinta midhahan qabyada ah. Waxa kale oo ay isla mar ahaantaa ogaysiinayaan barayaashaasi in ay geestooda masuuliyad culusi ka saaran tahay baadhista, ururinta iyo kobcinta suugaanta guud ahaan.

Xafiiska Manaahijta wuxuu u mahadnaqayaa jaallayaa-shii ku hawshooday soo saaridda buuggan, gaar ahaan: Cabdullaahi Maydhane, Cabdullaahi Cali Axmed oo soo ururinta mawaadiicda intooda badan lahaa, Axmed Maxamed Qaadi iyo Maxamed Cabdiraxmaan oo qoraalka, ururinta, sharax iwm., shaqo fiican ka qabtay. Xaxan Aw Daahir Qaalib oo sixidda, dib-u-qorka, iyo isku-dubbaridka lahaa.

Waxaa iyana mahad gaar ah leh Wakaaladda Madbacadda Qaranka oo hawl wanaagasan ka qabatay daabacaadda buuggan.

Bashiir Faarax Kaahiye
Maamulaha Xafiiska Manaahijta

**Buuggan lama daabacan karo lamana guurin karo iyadoo aan
Wasaaradda Waxbarashada iyo Barbaarinta laga helin
oggolaansho**

**Waxaa lagu daabacay
Madbacadda Qaranka
Xamar, 1976**

1000000000

T U S M A D A B U U G G A :-

Gogoldhig :-	Bogga	1
G a b a y o.		
Raage Ugaas — Alleyl Dumay	»	8
Ugaas Nuur — Allahayow nin ii daran	»	10
Saahid Qamaan — Go'aha noo doorsha	»	12
Maxamed Cabdulle Xasan — Xiin Fiin	»	14
Ismaaciil Mire — Ooggii horey nagu kaceen	»	18
Cali Jaamac Haabiil — Baroor Diiq	»	22
Maxamed Cabdulle Xasan — Koofil	»	27
Faarax Nuur — Arligaa la kala boobayaa	»	30
Ismaaciil Mire — Taleex	»	33
Maxamed Cabdulle Xasan — Tirtirsi Culimmo.	»	39
Senge Dhabarkii «Xuseen Xasan»	»	43
Qowdhan Ducaale — Dagaal	»	45
Xuseen Dhigle — Qayaashmaash libaax	»	50
Cilmi Boodhari — Sidii geel harraadoo	»	53
G e e r a a r		
Faarax Nuur — Ka-sabaan ka-sabaan	»	57
Sheekh Cabdi Allamagan — Yaraad diid	»	59
Sheekooyin		
Ibraahim cali riyaale — Gurac madoobe iyo		
guurkiisii	»	61
Ragba waa ku Rageed	»	66
Axmed Maxamed Qaadi — Deeqsi ma deego	»	70
Maxamed Cabdiraxmaan — Waa xaq	»	75

C u r i s y o.

Axmed maxamed qaadi — Biyuhu waa halbowla-	
ha nolosha	» 77
Axmed maxamed qaadi — Saadaasha Roobka	» 80
Murti iyo Maahmaah:	
M A A H M A A H.	» 85
Saddex saddex way bishaa.	
Far keli ahi fool ma dhaqdo.	
Muruqa laba suulle ninba si la ah.	
Canaan ka yaab reer ma doojo.	
Maroodigu takarta ku joogtaa ma arkee ee kan	
kale ta ku jootuu arkaa	
M U R T I :	» 82
Saadambaad garan	
Adduun i khatal	
Dani waa seeto	
Allahayow aqoontayada ha nagu cadaabin, cexa-	
shana ha nooga tegin.	
Masaajid dhagax dhig, madalna markhaati dhigo.	
Riwaayad — Dagaalkii Beder	» 89

GOGOLDHIG

Suugaantu Waa Maxay?

Ereyga «Suugaan» Soomaalidu waxay u taqaanney asal-kiisii hore dhowr macnayow oo kala duwan. Mar «Suugaan» waxaa loo yaqaanney: madowga dhirta; oo ninka sahan ka yi-maaddaa markuu meel doogle soo arko wuxuu odhan jirey: meel heblaayo suugaan bay leedahay. Mar kale dadka qaar-kii wuxuu u yaqaanney hadalka gunuunuska ah ee aan ujeed-dadiisa si fiican loo garanayn; oo waa tuu ninkii maamaahay yidhi, «Hilib sooryo maaha; doqoni sokeeye maaha; suugaani hadal maaha». Waxaase «Suugaani» ku caan ahayd, oo carrab-ka dadku u badnaa, in ay tahay hadalka dhaqan-galka ah ee dhuuxa iyo murtida leh

Inminka waqtigan aan ku jirro sida eray waliba u kob-cayo ee macnihiisu ama fikradaha uu u taagan yahay u bada-nayaan, ayaa erayga suugaanna macnihiisu u fiday.

Suugaan, markaynnu hadda si guud ahaan ah u eegno, waxaynnu ku tilmaami karnaa magac hadh ah oo dallaalimee-yo macnayaal iyo fikrado badan. Suugaanta kol waxaynnu uga hadalnaa qayb ka mid ah waxqabadka baniaadanka oo ka duwan matalan «Ciyaaraha, saynika iwm.» Waxqabadkaasoo bulsho walba dad sugani u gaar yihiin; dad badanina isticmaa-laan — dhagaysta'aa ama ka akhristaa jaraa'idka buugaag iwm. Waxaa kale oo aynnu «Suugaan» uga hadli karnaa, wax u gaar ah ummad, sida Suugaanta Carabta, Suugaanta Ma-raykanka, Suugaanta Afrika, iwm. Ama wax casri taariikh-da baniaadamka ka mid ah u gaar ah, — Suugaantii ka horrey-sey Islaamka, Suugaantii qarniga Labaatanaad, Suugaantii waqtigii ay Afriki Xorowdey.

Si siyaabaha aan kor ku soo sheegnay ka yar duwan, ayeynnu ugu hadli karnaa. Waxa aynnu odhan karnaa, ma-rarka matalan aynnu ka hadlaynno maaddo gaar ah oo ka mid aqoonta baniaadamka, wixii laga qoray ama lagu ururiyey, si-da suugaanta kiimikada, suugaanta juqraafiga, xataa suugaan-ta cilmiga afka.

Ugu dambayn waxaynnu odhan karnaa suugaan« maaddo

ka mid ah maaddooyinka waxbarashada ee lagu dhigto dugsiyada, Jaamicadaha iyo macaahidda waxbarashada ee kale, sida — Taariikhda, Kiimikada, Farshaxanka iwm.

Suugaantu, in kasta oo ay macnayaalka kala duwan qaad~~an~~ karto guud ahaan, haddana gaar ahaan su'aashii ahayd: Suugaantu waa maxay? Kama aynaan jawaabin. Suugaanta waxa asalkeedu yahay Afka. Afka waxaa lagu macneeyaa: codadka sugan ee u baniaadamku ku dhawaaqo si ay ugu suuro gasho isafgarad u fududeeya wada noolaashadooda. Afku, marka, wuxuu saamaynayaa isdhexgalka baniaadamka oo dhan: Isasalaan, wax iswayddiin, wax isku sheegid, war isa-siin, warbixin, dood iwm. Taasi waa heerkii asaaska ahaa ee faa'iidada afka. Suugaantuna oo afka asal ahaan salka ku haya, waxay farac ahaan ku dhacaysaa heerkaa aan soo sheegnay ka ku xiga.

Waxana weeyaan maraynnu si kooban u sheegno qayb ka mid ah afka oo xambaarsan Ururinta iyo xulidda — murtida, xikmadda iyo waaya-aragnimada baniaadamka.

Qaybaha Suugaanta: Guud ahaan suugaanta waxaynnu u qaybinnaa: Maanso, Sheeko, Curisyo, Murti, iyo Maahmaah, Dood iyo Baniso (qaarkood).

Taariikhda Suugaanta Soomaalida: 21kii Oktoobar 1972 ka hor wax Ummaddeenna Soomaaliyeed haystay nasiib darro ka soo gaadhay afkeenna oo aan qornayn. Far la'aantaasi waxay ina badday in dhaqankii, iyo suugaantii dhaxalka inoo ahaan lahaa ee kaydin iyo kobcin da'iba da' ugu reebi lahayd — ilaa intii Ummaddeennu jirtey, ay badidiisii luntay, oo maanta waxaa laga hayaa uu yar yahay. Jawharaddii xikmadda Soomaaliyeed — nolosii baadiyaha ee hodanka ahayd iyo ilbixii carriiqa ahaa ee bandarada xeebaha; ee ay ka mid ahaayeen Saylac, Buloxaar, Hobyo, Marka iwm. Midna waa wax aan maanta meel laga soo qabtaa aanay jirin.

Maanta oo nasiib wanaag aynnu ku jirno casri indho-ba-raaqsi ah oo aynnu halgan iyo xusul duub ugu jirno baahhista iyo soo-noolaynta dhaqankeenna dhan kastaba; haddana maraynnu meelaynta taariikhda suugaanta iyo habaynteeda eegno waxaynnu aragnaa in qoraal la'aantii awgeed, waxaynnu ka sheegnaa uu u badnaanayo «Waa la yidhi baa la yidhi» aan sugnayn. Ruuxii markaa baadhista ka shaqaynayaana, wu-

xuu dhib ka mudanayaa xaqiijinta asalka shaygaa matalan gabayga waqtigii la tiriyeey ama qofkii tiriyeey; ama maahmaahdaa heblaayo yaa curiyeey. Markaa way adag tahay sida loo yidhaado casrigaasaa ugu horreysey suugaan Soomaaliyeed; ama hebel iyo hebel ayaa ugu horreeyey hal abuurka.

Markaa, hadda waxaynnu isku dayeynaa in aynnu bal meelaynno taariikhda suugaanta, ilaa inta wax sugan laga og yahay. Waxaa badanaaba la isku raacay in ninka la odhan jirey Raage Ugaas oo noolaa qarnigii sagaal iyo tobnaad bilowgiisii, uu ugu horreeyey nin gabayga Soomaaliga luuqdan hadda lagu qaado ee «Hooyaalayey, Hooyaalayey» — da ah ku qaada. Waxaa raggii gabayaaga ahaa ee ay Raage isku waqtiga ahaayeen oo hadaayahaa noolaa iyana ka mid ahaa ninka la odhan jirey Ina Jadeer iyo Sheekh Cabdiraxmaan Aalamagan oo isagu xagga geeraarka ku caan ahaa. Markaa, inaga oo si ku meel gaadh ahaan nimankaa bilowgii Suugaanta Soomaaliyeed uga dhiganayna waxaynnu isku da'yeynaa in aynnu taariikhda Suugaanteenna afar da'ood ama casri u qaybinno. Afartaa casri oo casriba buug — afarta buug ee kani ugu horreeyo kaga hadli doonno, waxay qayb bintoodu u ekaan doontaa sidatan:-

1. Casriga ugu horreeya oo qiyaastii ahaanaya laga soo bilaabo hadaayahaa Raage Ugaas noolaa ilaa waqtigii baraarugga Ummadda iyo waddaniyaddu bulaabantay.
2. Casriga ku xiga waa, laga soo bilaabo waqtiyadii dagaalkii labaad ee dunida ilaa markii Ummadda Soomaaliyeed gobanimada heshay — 1960.
3. Xornimadii ilaa iyo dhalashadii Kacaanka intii u dhaxaysay waxaa Ummaddeennu soo martay taariikh gaar ah; sidaa ahaanna, inkasta oo muddadaasi gaabnayd oo sagaal sannadood oo keli ah ahayd, waayo-aragnimada yaabka leh ee Ummaddeennu soo martay awgeed, waxay muddadaasi mudatay in aynnu ka dhiganno casri ka mid ah taariikhda Suugaanteenna.
4. Ugu dambayntii waxaynnu kaga hadli doonnaa dhalashadii Kacaanka iyo waqtigan aan ku jirno.

Casrigii u Horreeyey:- Suugaanta iyo fanku (farshaxan, muusigga; ciyaar iwm.) waxa weeyaan muraayadda laga arko nolosha ummadda guud ahaan — heerka dhaqaalaha, fasallada bulshannimo, kasmada siyaasiga iwm. Sidaa awgeed suugaanta lama dorsi karo, baadhisna laguma samayn karo, ilaa lagu meeleeyo taariikhda, oo loo eego, qaybta markaa suugaanta laga darsayo, nolosha guud ee dadka ay khusaysaa ku noolaayeen. Iyada oo markaa taasi ina xukumayso, waxaa lagama maarmaan noqotay in barashada suugaanteenna iyo taariikhda ummaddeenna aynnu isbarbardhigno, si aynnu si ifan ugu aragno xaaladda dadkeennu ku soo dhaqmayeen casri wal oo soo maray.

Haddaba, casrigan Suugaantiisa aynnu buuggan Kocwaad kaga hadlaynaa, waa casri dheer oo saamaynaya wixii ka rogan baraaruggii iyo gobannimo-doonkii, hase yeeshee waa casri noloshi ummaddeenna aan wax badani ka qorrayn: sidaas awgeedna aan wax badan laga aqoon. Taas macnaheedu ma aha in aynnaan lahayn dhaqan sal adag leh oo mudde soo dhisnaa, waxaase sidaa yeelay innaga oo soo marnay mufaajiaat taariikhi ah oo innagu liddi ahaa. Haddaynu si koo-ban uga hadallo, waxa jhoradda dhaqankeennu ku soo ambaaaday laba meelood.

Waa mide, sidaynu ogsoon nahay, Soomaalidu waxay ku noolayd miyi — xoolo dhaqato iyo beeralay midba. Inkasta oo xoolo dhaqatanimada iyo reerguuraaga aad mooddo in aynnu ku caan ahayn. Noloshaasi miyi waxay ahayd mid qolo qolo, dagaal, xoolo-badni-ku-faan, dhiirranaan, deeqsinimo, aftahamo iwm. ku dhisan. Waxay ahayd mid, walow aanay jirin fikradda dawladnimo ee aynnu hadda naqaannaa, dhismaheeda siyaasiga ah, dagaalaha iyo dhaqankuba qoto-dheeraayeen, hodanna ahaayeen. Nolosha miyigu inkasta oo ay ahayd mid yaalla geeddi iyo guurannimo lagu dhaqmo; oo dadku dhib iyo xusul duub dagaal ah kula jireen dabiicadda, waxay soo saartay dad bir finiin ka hadhay ah oo adag. Dad fikiraya oo inooga tegay qanimad suugaan iyo xikmad ah.

Ilbixii bandarka: waxay taariikhdu sheegaysaa in Ummadda Soomaaliyeed lahaan jirtey Ilbax madani ah oo ay aad ugu magac dheerayd. Ilbaxaasi wuxuu u qaybsanaa mid hore oo taariikho hore jiri jirey yaalaana lagu xusuusto ganacsi-

gii dalkeenna iyo Masaaridii hore ka dhexayn jirey. Kaa isaga macluumaadka inaga soo gaadhay aad bay u kooban yihiin. Waxaa ku xigtay in markii diinta islaamku dhulkeenna soo gaadhey ay diinta sideen niman carbeed kuwaas oo isla maraahaantaas keenay magaalooyin iyo dhaqan degganaasho ah. Waxa muddo yar ka dib ka biglay Xeebaha dalkeenna magaalooyin cusub oo ay ka mid ahaayeen: Muqdisho, Marka, Bulaxaar, Saylac iwm. Magaalooyinkaasi waxay ku fideen harriga gudihiisa. Waxaana dhismay magaalooyinka Ifaat, Dhogor, Harar iwm. Magaalooyinka, bad iyo birriba, waxay lahaayeen dhaqan ka yar duwan baadiyaha, hase yeeshee sidiisa u hodan ah. Waxaa ka mid ah ciyaaro nidaamsan, riwaayado guryaha nimanka madaxda iyo ganacsatada waa weyn ah lagu dhigo oo muusiq iyo gabdho ciyaarta ku fogaa-day ka qayb geli jireen — waxba la yidhi, marka taariikhda riwaayadda Soomaaliga ah laga warramayo, riwaayadda Banadiriga ihi waxay asalkeedii ka timid maadaysyadaas guryaha lagu samayn jirey — iyo tartan gabay ah. Gabaygu wuxuu u badanaa ahaa af-Carabi ahaa qasiidocyiin Nebi-ammaan ah, iyo kuwo tawasul Awliyada iyo Sheekhyada lagu ammaani jirey ahaa. Sidaas awgeed waxaa maanta inaga soo gaadhey suugaantaa bandarka waxay ku qoran tahay Carbi.

Sidaynnu hore u soo sheegnay waxay suugaanteennu u qaybsan tahay: Maanso, Murti iyo Maahmaah, Riwaayad, Dood iyo Baaniso, Sheekooyin iyo Cursiyo, buugganna wa-xaannu isu-xijisiinnay sidan:-

1. **Maanso:** Maansadu waxay u qaybsan tahay: gabay, geeraar, jiifto, guuroow, saar heer. Nasiib darro buuggan waxaa aan ku soo darray keli ah gabay, geeraar iyo hees. Qaybaha kale way noo suuro geli weydey in aannu iyana wax kaga soo darro. Gabayada iyo geeraarrada buuggan ku jiraa waxaa weeyaan kuwo, sidaan hore u soo sheegnay ku saabsan casriga ugu horreeyey. Waxa badi maqashoodu ku fadhiga noloshii iyo dhaqankii miyiga. Waxyaalaha gabayaaga Soomaalidu ka gabiye jireen ee ku xusan tixahan soo socda, waxaa ka mid: Faallayn nolosha adduunka, siyaasad, xikmad, faan, baroordiiq, sifaale-quruxda geela, dabiicadda, haweenka iwm. — Waxa kale oo intaa dheeraa oo aannan

iyaga buuggan isaga ah ku soo darin: ku-faanka qab-yaaladda, guubaabinta dagaalka qabyaalladda, isku-dhirka iwm.

Gabayga Soomaaliga ihi wuxuu ahaa marriinka la isagu tabiyo wararka, aqoonta iyo taariikhda hiddaha. Gabayaaguna wuxuu ahaa macaallin bulshadiisa.

2. **Sheekooyin iyo Curisyo:** Sheekooyin iyo Curisyo qor-
an ama korka laga hayaa oo dhaqankeenna soo ji-
rey ma jiraan ama waa wax yar. Run ahaantii halka
sheekocyinka iyo curiyada casriga ah; Soomaalidu
waxay lahaan jirtey wax la yiraahdo «Dood iyo Baa-
niso.» Dood iyo Baaniso wax maanta ka qorani ama
laga hayaa ma jiraan, sidaas awgeed, buuggan wax-
ba kama aannu soo darin. Doodda iyo baanisadu wa-
xay ahaayeen hadalka murtida ah ee xeerbeegti geed
iskugu timid oo gar laba qabiilo ama laba nin dhex
taalla qaadaysa, ku hadli jirtey. Labada kooxood ee
garramaaya, midba marka uu gartiisa soo bandhiga-
yo wuxuu ku halqabsan jirey hadallo murti ah,
maahmaaho, tixo gabay ah, taariikh iwm. Ninkii
hadal cun ah waxaa baantiisa laga sheekayn jirey
muddo, reerka nin garyaqaan ah oo ba'ani ku jiraan
wax uu u ahaa qanimad weyn.

Imminka mar haddaynaan wax qoran ama sifiican wax
uga haya helayn; bal inta qaybtaa qiimaha weyn leh ee suu-
gaanteenna ka mid ah baadhis lagu samaynayo, waxaynnu hal-
koodii u qaadanaynaa sheekooyin iyo curisay casri ah, hase
ahaatee, isku deyeya in ay dib u sawiraan noloshee hodanka
ahayd ee Soomaalidii hore ku dhaqmi jirtey.

Murti iyo Maahmaaho: Ummaddeennu waa ummad kaftanka
iyo xifaalaha ku caan ah. Dadka Soomaaliyeed dhibo kasta
oo ay ku jiraan waa kuwii kaftama oo hadallo xikmad iyo
murti leh isdhaafsada. Murtida iyo Maahmaahdu kuma koobna
kaftanka iyo xifaalaha oo keli ah; ee ka odhaanshaha hadal
dhaqan gal ah nolosha maalinba ka maalin guud ahaan. Si-
daas awgeed murti iyo maahmaahda oo door weyn kaga jirta
dhaqanka iyo suugaanta ummaddeenna, ayaa lagama maar-
maan ka dhigtay in aynu u qaadanno qayb ka mid ah suugaan-
ta.

Riwaayadaha:- Riwaayadda Soomaalidu waxay ka soo aasaas-
antay laba meelood. Waa mide, sidaan hor u soo sheegnay
ilbixii magaalada ee Soomaalidu lahaan jirtey waxa u gaadhey
heer faakideysiga laga gaadho in guryaha lagu samaysto xafla-
do ay ka qayb galaan rag muusikada tuma iyo hablo ciyaara.
Waxaana jirta in riwaayadda Banaadiriga ah ee maantu, taa
ka soo abuurantay.

Dalka intiisa kale, gaar ahaan geesta woqooyi, waxaa loo
nisbeeyaa rawaayaddu in ay la dhalatay dugsiiyada. Halkaa-
soo macallimiinta Soomaaliyeed oo dadweynaha ku baraaruji-
nayey wanaagga waxbarashada, ay bilaabeen riwaayado Cara-
bi ah, ha yeeshee, ku habboon dhiirrigelintaa waxbarashada.

Muddo, yar ka dib waxay riwaayaddu, dalka meel kasta-
ba, noqotay qalabka Ummadda Soomaaliyeed kula dagaalla-
maysey gumeysiga. Ugu horrayntiina riwaayadahaasi waxay
ahaayeen kuwo Carabi ah oo ka sheekaynaya siyaabihii Nebi-
gu ula dagaallamayey gaalada (Dagaalkii Beder) iyo taariikh-
da Islaamka meelaha caddaaladda iyo xukunkaa ku saabsan.
Iyaga oo gumaysiga u quusinaya caddaaladda xukuumaddiisa
waxa ay dhigeen riwaayad la odhan jirey «Xajaaj Bin Yuusuf»,
ilaa markii la gaadhey in riwaayadaha af Soomaali lagu dhi-
go oo heerkoodina ijtimaaci noqdo.

Taariikhda riwaayadda Soomaaliga ah oo ka soo kortay
af-Carabiga ah awgeed, ayaannu buuggan ugu soo darray ri-
waayad ka hadlaysa sidii Nebigu ugu dagaallamay faafinta
Diinta.

Alleyl Dumay (Raage Ugaas)

Raage Ugaas baa gabadh la odhan jire Cabban Cilmi Ha-goog jeclaaday, inuu guursadana wuu rabay. Sida la sheego gabadhii waxa ka guursaday nin la odhan jirey **Axmed Ugaas wiilwaal**. Raage arrintii wuu ka gabyey wuxuuna yidhi:-

1. **Alleyl dumay, albaabadoo xidhan uunku wada seexday**
2. **Onkod yeedhay uugaamo roob alif banaadiiq ah**
3. **Iihdaydabixi baa libaax iman la moodaaye**
4. **Raggase adhxaxda iyo ooftu waa udub dhexaadkiye**
5. **Labadii wax laga eegi jirey waan ka awdnahaye**
6. **Halkaan Aa' ka leeyahay Ilaah keliya uun baa og.**
7. **Aboodigu ma lalo garab hadduu iin ku leeyahaye**
8. **Orod uma hollado ooglihii adhxaxda beclaaye**
9. **Ma aarsado il iyo oof ninkii iimi kaga taale**
10. **Aroos uma galbado nimuu wadnaha arami jiifaaye**
11. **Geeluba kolkuu oomo waa olol badnaadaaye**
12. **Sidii inan yar oo hooyadeed aakhiro u hoyatey**
13. **Oo aabaheed aqal mid kale meel illin ah seexshey**
14. **Hadba waxaan la urugoonayaa uurkutaallada eh**
15. **Ninkii coridiisii rag kale loo igdhaan ahaye**
16. **Ninka ila biyo leh soo arkoo ooman baan ahaye**
17. **Nin ugaas walaalkiis yahoo eeday baan ahaye**
18. **Afdhabaandhow aayar ninkaa aamusaan ahaye**

1. Weydiimo

1. B. Gabayga ayaa curiyey ?
T. Sababta uu u tiriye maxay ahayd ?
2. Lixda tuduc ee gabayga ugu horreysa si tifaftiran uga faallood.
3. B. Urugada iyo uurkutaallada haysa muxuu ku tilmaamay ?
T. Tuducyada sidaa muujinayaa waa kuwee ?
I. Waa maxay Af-maldaha uu adeegsaday markuu siidaa muujinaayey ?
4. Soo qaado tuducda uu ku muujinaayo.
B. In gabadh laga guursaday.
T. Dhaliisha uu ka tirsanayey qoyska ladan ee uu ka dhashay.

II. Sharraax

1. Dumay: madoobaadey uunku nafleyda. (Markii hab-
eenku madoobaaday nafleyduna seexatay).
2. Uugaamo roob: ufada, uurada: dabaysha, alif: kun, ba-
naadiiq: qoryo. (roobka oo da'aya oo onkodaya, lana
moodo rasaas la ridayo).
3. Iihdayda: taahayga: bixi yeeraya. (taaha iga baxaya wa-
xaa la moodaa libaax soo socda).
4. Adhaxda: dhabarka iyo miskaha isgalkooda, udub dhe-
xaad: tiirka, cadka tiirka hayaa waa laf dhabarta).
5. Labadii wax lagu eegi jirey: labada indhood.
(gabayaagu waxa uu leeyahay: indhaha wax kama arko
dhibaataada haysata darteed).
6. Aa!/: eray cabasho, (Ilaahay uun baa og meesha aan
ka cabanayo).
7. Aboodigu: haad lala, iin: nabar. (shimbirka aboodigu
ma duuli karo haddii uu garabka dhaawac ka qabo).
8. Uma hollado: iskuma dayo, ooglihii: faraskii.
(farasku haddii uu dhabar beelo ma ordi karo).
- 9-19. Uma galbado: ma galo, arami: nabar raagay.
(nin xanuun joogto ah oofa, indhaha iyo wadnaha ku
lihi ma aarsado aroosna ma galo).
11. Olol: codka geela (geelu markuu harraado waxa uu
dhibaataada haysa ku sheegtaa olol badan).
- 12-14. Hoyatay: tagtay, illin: kadin, urugo: warwar; uur-ku-
taallo: murugo. (sidii gabadh yar oo dhimatay hooya-
deed, oon cidi daryeelayn, ayaan murugo joogta ah ku
seexdaa).
15. Ooridiisii: naagtiisii, igdhay: guuriyey (waxaan ahay
nin ooridiisii laga qaaday oo nin kale la siiyey).
16. ilo: laago. (waxaan ahay nin haweenay u qalanta doo-
nay).
17. Ugaas: boqor. (nin walaalkii oo boqor ahi ka eexday
baan ahay.)
18. Af-dhaan-dhaw: sasabo, (nin la dhacay oo haddana la
sasabayo baan ahay).

UGAAS NUUR UGAAS ROOBLE.

Ugaas Nuur wuxuu ahaa boqor taariikh weyn ku lahaa dhulkan Soomaaliyeed siiba degmooyinka lagu tilmaamo Booraama iyo Saylac ka hor intii gumeystuhu aanu qaybsanin waddankeenna iyo Afrika inteeda kaleba.

Wuxuu dhashay qarnigii sagaal iyo tobnaad afartanaadkiisii, waxa la boqray isaga oon qaangaadhin, wuxuuna dhintay qarnigan labaatanaad bilowgiisii. Dunida wuxuu ku dhaafay xikmado iyo murti xasuus iyo hayn hayn nolosha dhinac walbaba saameeya.

Tix gaaban oo gabayadiisii ka mid ah haddii aynnu eegno waxaad ka arki kartaa hufnaanta siyaasadda iyo diblomaasiyadda uu ku maamuli jirey dadkiisa

1. Allahayow nin ii daran maxaan daafta hore seexshey
2. Nin ii daaqsanaayana maxaan daafida u kariyey
3. **Jidhku nin uuna dooneyn maxaan hadalka deeqsiyey**
4. Ma degdegee xaajada maxaan ugu dulqaad yeeshay
5. Weji debecsan, dayma aan dareen gelin dubaaqiisa
6. Debna furan dabuub una ka didin deexashiyo muuso
7. Qosol dibadda yaalloon ka iman dhuunta dacalkeeda
8. Kanaan degey kanaan doorka biday kani dan baan mooday
9. Waxan, dood kaftan ah sheekada aan ugu daleeyaba
10. Dabin kaan u dhigay maalintuu degelka soo saaro
11. Intiyoon dawaarka u rogoon xeeladda u daadsho
12. Isagoon digniin qabin maxaan kaga deyaan siiyey

I. L A Y L I:

- B. Ninkan u daran iyo kan u daaqsanaaya gabayaaga maxay ahaayeen ?
- T. Muxuu uga jeedaa «Nin ii daaqsanaaya» ?
- I. Muxuu ka yeeli jirey ?
- X. Sidee baad ula dhaqmi lahayd adigu ?
- Sababta sheeg ?

- Kh. Adoo fiirinaaya tuduca saddexaad tuducyada daba yaalla ka faallood sida gabayaagu uu hadal u deeqsiin jirey nin aanu rabin: uguna dulqaad yeelan jirey.
- D. Adoo tixraacaya tuduca siddeedaad: Goobta gabayga uu ka tiriyey maxay ahayd?
Muxuuna qabanaayey gabayaagu ?
- R. Haddii aad eegto saddexda tuduc ee u danbeeya gabayga, waxaa aragtaa in ay ka geddisan yihiin fikradda gabayga intiisa hore ku dhisan tahay.
Sababtu waa maxay ?
- S. B. Ulajeeddada guud ee gabaygu waa maxay ?
T. Gabayga guud ahaan fikradda aad kala baxday si kooban uga hadal.

II. Sharrax:

1. Ii daran: colkay ah, daafta hore: dudada, ii daaqsanaaya: ii xoogaysanaya, daafi: firi la quuto, (maxaan nin ii col urursanaya soo dhoweeyey oo wanaajiyey).
2. (nin aan necbahay, maxaan hadafka u macaaneeyey).
3. (arrimi marka ay ila soo gudboonaato, kuma degdego e, maxaan u habsaday una dulqaad yeeshay).
- 4-5. Debecsan: furfuran, dubaaq: niyadda, (dabeecad furfuran oo aan laga shakiyin, oo uu weheliyo qosol aan dhab ahayn maxaan u muujiyey cadawgayga).
6. (Maxaan ku maaweeliyey cadawayga erayada ugaarka ah cayaarta shaxda).
dabuub: hadal, deexasho: xeelad; muuso: qosol.
7. Daleeyaba: qurxiyaba (waxaan cadawgayaga sheekada ugu qurxiyaa ereyo kaftan ah).
- 8-10. Degelka: qaarka hore, dawaarka u rogo: suryada u jiido, xeeladda u daadsho: dabinka u dhigo, deyaan: codka qalabka wax lagu dhufaa sameeyo, (cadawgayga xeeladahaygii dartood marka uu dabinkii aan u dhigay soo galo ayaan si sugan uga aargutaa, uguna guulaystaan).

G A B A Y .

Go'aha noo doorsha: Saahid Qamaan.

Saahid Qamaar. wuxuu ahaa nin gabayaa ah, oo aad ugu xeel dheeraa gabayada xikmadda, waanada iyo duurxulka. Saahid wuxuu noolaa qarnigii 19aad badhtamihisii. Gabaygan wuxuu u tiriyey nin ay wada shaxayeen, xididna ahaayeen oo Feytin la odhan jirey. Feytin ruuxiisu wuxuu ahaa nin gabayaa ah, oo aad u magac dheeraa. Qamaan wuxuu qabey gabadh Feetin adeer u ahaa oo aan da'deedu aad u weyneyn. Gabadha mid kale ayaa ka yarayd, kana firfircoonayd. Qamaan wuxuu uurka ka jeclaystay inay gabadhaa kale ku fiicnaan lahayn. Maalintii dambe ayuu Feytin la shaxay, gabayna u dusiyeey oo yidhi:-

1. Gammaankiinna badan Feetincow gobolba waa cayne
2. Qaar baan ka-goor iyo ka-goor godolka deynceyne
3. Qaar baan garmaamada la barin gaabisna u dhalane
4. Gabax lagu shakaaliyo seengihii gaabi orodhkiye
5. Gacalnimo haddaad naga rabtaan go'aha noo doorsha.

1. MACNAHA EREYADA.

1. Gammaan: fardo. Gobol: qaar. Cayn: jaad. Ujeeddo: Labada gabdhood ee walaalaha ahi waa kala fiican yihiin. Midiba waa jaad gooni ah.
2. Garmaamo: orod, durduro amase dheerayn. Ujeeddo:- inanta yari waa qof fiican oo hase ahaatee, weli waan la guursan ama dumarnimada uun baan la barin, ee waa qof aad isu raacsan.
3. Godolka: caanaha. Ujeeddo:- Gabadha saahid qabay, oo sidii oon horeba u sheegnay carruur ahayd ayaa markii ay curatay, caanihii naaska ka da' een oo iska basarin garan weydey, saahidna nin nadaafad jecel buu ahaa.
4. Gabax: dibad dhaxan leh. Shakaalyow: lagu xidhayow. Ujeeddo:- fardaha had iyo jeer waa la daryeeli jirey. Sidaas darteed, waxa lagu habaari jirey — gabax lagugu shakaal, oo ah, laguma daryeelo, sanguhu: faraskii

5. Gacalnimo: xididnimo. noo doorsha: noo beddela. Ujeedo:- Haddii aad xididnimo naga rabtaan, gabadha noo beddela oo tan ka yar na siiya.

Jawaabtii Feetin:-

1. Hadal gar ah ayey saahidow gobi la yeedhaaye
2. Nin gammaan yaqaan maqasha wuu gaasabixiyaaye
3. Waa laba gu'yo dayr jir aan fuulinkeed geline
4. Waa taas gankeedii suryaha loogu caws guriye
5. Maxaad nagu geleysaa haddaad fuuli garan weydey?

Erayada Cusub: Sharrax.

1. Gaasabixin: dhaqaalayn ama fallaalis. Waxaa la yidhaahdaa nirgaha kala gaasabixiyo si aanay u bukoon, siiba marka geel horweynka laga keeno, ee guryaha la keeno Ujeedo: Haddii aad nin dumar yaqaan oo waaya-arag tahay, gabadha waad tababaran lahayd.
2. Gankeedii: filkeedii, asaaggeedii. Ujeedo:- Gabadhu weli way yar tahay oo filweedii waa carruur la koriyo.
3. Maxaad nagu geleysaa: maxaad noo sheeganaysaa.
Gabayga noocaas ah waxaa la yidhaahdaa, ama lagu magacaabaa duurxul. Duurxulku waa adiga oo qof u gabyaya oo haddana faras ama awr u gabya.
1. Bal eeg sida labada nin isu af garteen ee isugu jawaabeen.
2. Iyamaa labadooda kula daran? Waayo?

GABAY (1) XIIN FINIIN.

Faadumo Islaan Aadan oo la dhalatay Islaan Aadan Islaan, oo ka mid ahaa madaxdii Mudug, ayaa Sayid Maxamed doonay si garabka iyo gaashaanka uu ugu baahanaa dagaalkii dheeraa ee uu gaalada kula jirey, uu u helo. Isagoo markaa xidid-tinimo wanaagsan muujinaya ayuu Sayidku xoolo badan oo geel iyo fardaba leh Faadumo ka bixiyey. Hase yeeshee, «dhugi geel dhaantaye», hadallo ayaa Sayid Maxamed iyo Islaan loo kala geeyey. Dabadeed Islaan Aadan baa Sayidka weydiistey faraskiisii Xiin Finiin la oran jirey, arrintaas waraaq ku saabsanna Sayidka ugu soo dhiibey nin la oran jirey Faarax-dhaban-senge. Daraawiish farduhu aad bay qaali ugu ahaayeen gaar ahaan Sayid Maxamed aad buu Xiin Finiin u jeclaa. Hase ahaatee sidii loo yiri, dhegtaa kaa war-dheer», ishaaduna waa kula fil,» Sayidku warqaaddii markuu helay wuxuu ku guddoonsaday inuu xiin finiin bixiyo si aan loo xaman xilna uu isaga reebo. Dabadeed gabaygan intuu qaybsiiyey Faarax Dhaban-senge ayuu faraskii oo uu qalabkiisii u dhammeeyey gacanta ka saaray.

Xayow (2) Faaraxow hadal rag waa loo xutibiyaaye
Nin xishoonayaan ahay, haddaan lay xistihihayne
Xabiib baan ahaa jeer kufriga laygu xaasidaye
Adna xaashi baad iila timid, xaakin soo diraye
Xaddigii adduunyada haddaad xoolo iga dooni
Marna anigu kaama xistiyeen xaalaad leedahaye
Inaan kuu xafgooyaan jeclaa, geel xawaad badane
Kumanyaal xereedaan lahaa, xawd u sii maraye
Markaad se xiin finiin damacday baan kaa xanuunsadaye
Maandhow xirgiga qaarki waa lagu xujoobaaye
Waxaan kugu xutubiyaaba waa xuuraddaan nahaye
Nin kalaan xafiilaba adaan xaydhka kaa rogaye
Xigto iyo qarabiyo hadduu xidid i weydiisto
Xayuun iyo qayuumey haddii la igu xoodaansho
Xubbigayga kuma heyn inaan xiisow bixiyaaye
Xamar weeye oo midab fardood, kala xariir roone

- (1) Xiin Finiin: Waa faraskii Sayid Maxamed ee uu weydiistey Islaan Aadan Islaan. Faraskaa hooyadiina waxa la oran jirey Finiin.
- (2) Faarax: Faarax-dhaban-senge, waa ninkii xiin finiin Sayidku ugu sii dhiibey Islaan Aadan Islaan.

Xawaariyo, kabtiyo, raaxo iyo xawl iyo jeefag
 Xag loo dayaba waa gammaan, xulashadiisiye.
 Xubna-toosanow neefku waa xaalad gooniya eh
 Goortaan xusuus ula noqdaa, xiise ii qabanne
 Waxaan xarafka diimeed ahayn igaga xeel dheere
 Xarbadiyo jihaadkaan lahaa, xoogsi ugu fuule
 Usagaan xatooyada lahaa, xuurta ugu looge
 Xiniinyaha ku goo baan lahaa, gaalka xaylka lehe
 Xayskaa da'ayaan lahaa, xalin ka dooyeeye
 Meeshaa iyo xeebtaan lahaa, xiito ku eryoode
 Intii aniga lay xaman lahaa, xil iga soo meerye

Aduu galabta kuu xoolo yahay, xamarkii dheeraaye
 Waa xiin finiin neefka aad xadhigga haysaaye
 Xayawaanka oo idil naftuu kala xeroodaaye.
 Mar hadduu (1) suldaan igu xil lihi igaga xaydaantay
 Xadhigiisa qabo aadmi kale kuma xurmecyeene.

I LAYLIS

1. b) Si kooban faallo uga bixi munaasabadda gabaygani
 ku soo baxay.
 t) Sayidku hadduu Islaan Aadan xoolo geel iyo fardaba
 leh siiyey, muxuu faraskiisii uu jeclaa haddana u
 bixiyey ?
2. «Xabiib baan ahaa jeer kufriga laygu xaasidaye»
 Faallo kooban ka bixi tuducani waxay innocga muu-
 nayaan sayidku intii aanu bilaabin dagaalladii gaa-
 lada uu ku qaaday ?
3. Tuducyada 4aad ilaa ka 9aad:
 b) Muxuu tusaalaynayaa ?
 t) Sayidku yuu la hadlayaa ?
4. Tuducda tobnaad:
 Waxa Sayidku leeyahay waa lagu xujocbaa, sida loogu
 xujocbo, iyo xujadu waxay tahay ka hadal ?
5. b) Qor tuducyada muujinaaya xiin finiin inuu aad qaa-
 li ugu ahaa kuna dheeraa Sayidka.
 t) Qor waxa qudha ee xiin finiin Sayidka kala qaali
 sanaa ?

6. Kala sheeg waxay kala yihiin:
Nawaariyo, kabtiyo, raaxo iyo xawli iyo feefaq.
7. Qodob qodob u qor waxayaalaha Sayidku ku tala jirey
inuu ku qabto Xiin Finiin.
8. Islaan Aadan ma ku hagaagsanaa inuu Sayidka faraskiisa
qudha ee uu lahaa ku xisho oo weydiisto isagoo geel iyo
fardaba yarad uga qaatay, muxuuse uga danlahaa . . . ?
Waayo ?
9. «Waa Xiin Finiin neefka aad xadhigga haysaaye».
Sharrax ?

II Sharax

1. Xayaw: Noolaadow, Xutubiyaa: Caddeeyaa, (Faara-xow rag hadalka diirkaa looga qaadaa)
2. (Haddaan la i xaasideyn waxaan ahay nin xishoonaya).
3. (Daacad baan ahaa intaan dagaalka gaalada laygaga bixin ee aan la ila colloobin).
4. (Waxad wadataa warqad nin boqr ahi soo diray).
5. (Haddaad taagii adduunyo iga doonayso).
6. (Kolla anigu kuuma diideen waxaad rabto).
7. Kuu xafgooye: kuu huro; xawaad baan: tira badan.
(waxan jeclaa inaan ku siiyo geel farabadan). Xareed:
halkan waxa looga jeedaa shilays. Xowd: ul dhuuban.
(Waxan is lahaa kumanyaal halaad oo naaxay sii oo u sii kexee).
9. Xirgiga: damac, xujoobaa: dambaabaa.
(Walaalow damaca qaarkii waa dembi).
10. Xutubiyaa: xidhiidhshaa; xuuraddaan nahay: gacalnima-da.
11. Xafiilaba: la ficiltamaba; xaydhka: isha.
13. Xayuum iyo qayuum: laba magac oo Ilaahay; xoodaan-sho: sasabo (haddii Magacyada Ilaahay la igu sasabona).
14. Xubbigayga: niyaddayda; xiis: magac. (niyaddayda kuma hayn inaan bixiyo faraska dhogorta xiiska ah leh).

15. Xamar: fardaha midkooda cas.
(midabbada farduhu waa kala wanaagsan yihiin kani
waa midabka u wanagsan ee cas)
16. Xawaare: afarqaad, kabti: orodka; xawli: orod dheer,
ieefad: eryasho.
17. Xulasho madax.
22. Xatooyada: tuugada, xuurta: haad maydka cuna, ugu
garwac.
23. Xaylka: dhiigga haweenka ee caadiga ah.
24. Xiito: geela (waxan is lahaa ku qaad geela joogga xeeb-
ta iyo ilaa inta ka sokaysaba).
28. Naftuu kala xaroodaaye: naftuu ka xiggaa.
29. Igu xillihii: aanu xidid nahay, xaydhaantay: lagaga dhe-
gay.

G A B A Y

Ooggii Horay Nagu kaceen (Ismaaciil Mire)

Noloshiisa inteeda badan, Ismaaciil Mire, wuxuu ahaan jirtey Darwiish. Intaas uu darwiish ka ahaa, magaalada iyo sida loogu dhaqmo dhegtuu kala socdo mooyaane, wuu ka indha la'aa. Mar baa se jirtey taariikhda gashay oo uu Ismaaciil u safarsaday adhi magaalada Burco. Gagaygan soo socdaana taas ayuu ku saagsan yahay.

Salaad hore intaanu reerkiisii ka ambabixin, maalintaa uu Burco adhiga u kaxaynaayey, ayaa dad deriskiisa ka mid ihi adhi u sii dhiibteen, kulana ballameen wuxuu gooyo in uu ugu soo gabo waxyaabo ay ballanta ugu dareen. Ismaaciil markuu Burco galay ee habeenkii baryey, ayuu salaaddii adhi-gii uu wadey kula kallahay sayladda xoolaha. Muddo yar dabadeedna dillaaliin baallaha kaga soo qamaamay ayuu adhi-gii kula heshiiyey inay gadaan. Dabadeedna dillaalintaasu waxay ku samriyeen. Ismaaciil lacag yar oo aan u dhigmin qiimihii uu filayey inuuadhigu baxo.

Ciddiisii markii uu ku soo laabmay, ayaa dadkii xoolaha kale u sii dhiibtey, weydiiyeen waxay xoolahoodii baxeen iyo alaabtay kula ballameen wuxuu uga sidayba. Markaa, Ismaaciil, isagoo ka warramaya waxa laga filayo iyo wuxuu sidaa siday u kala fog yihiin, iyo sida xoolaha laga waraysanayo lacagtoodii dillaalintii ugu-baxday, ayuu gabaygan yaabka iyo qosolkaba leh curiyey. Qof waliba ama magaalo ha joogo ama miyibe eh, waxaanu waaya-aragnimo hore u lahayn markuu shanta la galo, sida badan, wuu ku asqoobaa. Sidaa awgeed, ayaan loola yaabi karin ninkan odayga ah waxa meeshaa ka qabsaday. Wuxuuna yidhi:

1. Nimanyohow awow iyo awow iyo abkaan sheegto
2. Iyo anigu abidkay ma arag iibsi lacageede
3. Adduunbuu lahaan jirey raaggaan ka isirraa waaye
4. Ololahan wax kaga qaybsan jirey ululuf duullaane
5. Mar uun baan amuumaday waxaan aabahay faline
6. Afar waxaan u dhaxay tuuladii awrta loo raraye
7. Albaabkii Burcaan tegey anoo aaladii sida eh
8. Amminkiiba lay yimid sidii eegti lay yahaye
9. Ooggii horey nagu kaceen adhi dilaalkiye
10. Dar iimaanka laga qaaday baa noo aloogsadaye
11. Amankaagay goortay wankii adhaxda tuujeene
12. Inta weeye iyo mahadii la is ilaaqaayey
13. Asaraartankii baa qalbiga aad wax ii dhimaye
14. Afka reer magaaluhu yaqaan waan ka oodnahaye
15. Il-maroojihii bay khatalay kii aan aaminaye
16. Afar bawlad laga gooyey bay igu alluubeene
17. Anigoo arkaayaa gacmaha laygu iibsadaye
19. Kuwo boqonta ood laga sudhay ila ahaaycene
20. Usha, jeedal iyo suufaf bay igu illaaweene
21. Ashcaartaba rag baa iga badshee idinku weydiya.

I. Weydiimo.

1. Qof waliba waxaanu waaya-aragnimo u lahayn marka ugu horraysa ee uu faraha la galo, sida Ismaaciil ku dhacday oo kale ayuu ku asqoobaa.
 - b) Maxaa la gudboonaa Ismaaciil inuu kaga hortago dagista la dagay inaanay dhicin?
 - t) Magaalooyinka, sayladaha xoolaha lagu kala iibsado, dadka xoolaha keena ee aan waaya-aragnimada u lahayn miyaa lagu dagaa? Si kooban uga hadal
 2. b) Asaraartanka gabayga lagu sheegay sidee buu qalbiga Ismaaciil aad wax ugu dhimi karaa?
- Muxuu ka kacay?
- t) «Intaa weeye iyo ma ahadii la is ilaaqaayey».
 - i. Maxaa lagu baayactamayey?
 - Baayacaaddaas ilaaqdu ma ka midbaa?

- Ilaaqaadu waa maxay?
3. b) Goorma ayey Ismaaciil iyo dilaaliintu kulmeen?
 - i. Il maroojiyuhu muxuu ahaa? Muxuu Ismaaciil, isaga sida gaarka ah ugu aaminay?
 - ii. Immisaa Ismaaciil laga siiyey adhiguu watay? Lacagta aynnu isticmaallo ku sheeg?
 - iii. «Aloogsaday» maxaa loola jeedaa?
 - iv. «Alluubeen» maxaa loola jeedaa?
 4. b) «Faashle», «Adbiile», Macalhaye». «Dillaal» maxay kala yihiin?
 - t) Adhiga dalalka dibedda aynnu u dhoofinno, lacagta innaga soo gashaa maxay ummaddeenna u tartaa?
 5. «Anigoo arkaayaa gacmaha laygu iibsaday».

Si kooban oo habboon u sharrax tuducan.
 6. b) Ujeeddada guud ee gabaygan soo koob?
 - i. Wax ma kaga duwan yahay gabayadii hore aad u soo baratay?
 - ii. Gabayaagu muxuu aad ugu fiicnaan jirey?

II. Sharax

1. Abkaan sheegto: cidda aan ahay; abidkay: weligay. (Cidda aan ka dhashay iyo anigu kumaannaan dhaqmin ganacsi).
2. Isiraan: ka dhashay (aabbayaashay waxay lahaayeen xoolo).
4. Olole: Ululuf: guuto bixin. (Waxaan ku qayb qaadani jirey ololaha dhuullaanka).
5. Amuumaday: bilaabay, (waxaan la imid waxaan aabahay samayn).
7. Aaladii: alaabtii, waxaan Burco gaaray anoo wada wixii aan iibka u waday).
8. Aminkiiba: markiiba, eegi: ilaaliye (isla markiiba waa la ii yimid sidii oo la i sugayey).

9. Ooggii: subaxdii, (salaaddii hore ayuu no yimid dillaalkii).
10. Dar: qaar, aloogsaday: is-tubay, (Qaar aan iimaan lahayn ayaa na hareereeyey).
11. Amakaagnay: yaabnay (waxaannu yaabnay markii ay wankii dhabarka tuujiyeen).
- 12,13. Ilaaqaayey: kaftamaayey, asaraartan: muran (hadalladii dillaalka ee ahaa waa intaa iyo maaha ayaa wax ii dhimay).
14. Oodnahay: ma aqaanno (anigu ma aqaan dhaqanka magaalada).
15. Khatalay: dagay (waxa i dagay ninkii aan aaminay).
16. Bawlad: afartan santi, aluubeen: igu taageen. (waxay ii sii fidiyeen afar rubadood oo la' afartan santi).
18. Uun kale: dad kale (adhiga aad lacagtiisa doonaysaan waxaa lacagtiisii qaatay dillaalkii).
19. (Dillaalkaasi waxa uu ahaa mid belo loo bixiyey).
20. (Waxay igaga tageen alaabtii aan sitay oo keliya oo ay ka mid ahaayeen: ul, jeedal, iyo maro xun).
21. Ashcaarta: ganacsiga, (dadka iga yaqaanna ganacsiga, ka warsada adhigii).

GABAY

BAROOR DIIQ (CALI JAAMAC HAABIIL).

Cali Jaamac Haabiil oo ku dhashay Degmada Burco, wuxuu ahaa gabyaa weyn oo caan ah, Sayid Maxamed Cabdalle Xasanna ay gabay isweydaarsadeen. Cali gabaygan wuxuu curiyey mar isagoo Berbera deggan loo soo sheegay geerida uu geeriyooday nin xaggiisa aad ugu weynaa aadna uu u jec-laa oo la odhan jirey Xirsi Cilmi Goonle. Geeridaa Xirsi, Cali aad buu uga naxay, ugana tiiraanyooday. Muddo dhowr beri ah, ayaan waxba ka degin. Laba indhoodna aanu isku qaban, cidna afka u kala qaadin. Taasina aad bay uga wareerisey dadkii Cali yiqiinney ee la degganaa magaalada Berbera.

Markii su'aal laga deyn waayey ayuu Cali aakhir-kii gabayan calaacalka ah tiriyey, isagoo si aad u habsan ugu muujinaya waxyaabaha uu ku jec-laa Xirsi, waxyaabahaas oo uu midkasta caddeeyey arrimaha ay taabbagalka ku ahaayeen. Markaa wuxuu yidhi:-

Faaraxow galgaladkaan dhigiyo gama' la'aantayda
Gogoshaan ku jifsaday hurdada goodkii igu yaacay
Gasiinkii la ii dhigay waxaan gowska uga daayey
Geeriddii Xirsey sheegayeen gacal ha waayecne
Gobolamooyin waxay ii wadeen guuldarriyo hooge
Gabbal baa u dumey reerihii geliga Booc yiille
Abidkii rag waa go'i jiree tani se waa gaw e
Lix hal oo u wada gaar ahaa gacanayaa mooyi:
Mid weeyee haddii lays galoo geel la kala qaado
Gurmaad noqonayaa iyo annagu guuto bixinnaaba
Waxay gola fardoodaba haddii la isku soo gaadho
Giiryaalihii fule markuu gelelef rooraayo
Rogaalkuu giraangirin ogaa gacanayaa mooyi
Gar adkaatay, xaajada guracan, guurti kala maagtey
Haddii geedka laysugu yimaad golaha waayeelka
Nin waliba hadduu gees damcoo giijo madixiisa
Wax la wada gorfeeyaba halkii la isu geyn waayo
Gaagaabsayaa iyo isagu geeshi hadal yaaba
Guddoonkii la wada raaci jirey gacanayaa mooyi
Geb hadday martidu soo tidhee goor uu nala jooga
Godka lagu janneeyow hadduu goosan la carraabo
Garab saar rag weeyee hadduu gogasha soo qaado

Gasiinkii la soo dhigay haddaada gal iyo daad mooddo
 Bakhayl baa gammiima e intuu gaadhka ka qoslaayo
 Godolkuu ku haasaawin jirey gocanayaa mooyi
 Gugoo da'a aroosyada haddii gowda laga saaro
 Shir girmidha haddii loo kiciyo gob iyo reer aada
 Gammaan naaxay heensaha haddii guudka laga saaro
 Waa gelin isdaawada halkii garangor loo joogey
 Gole igu bannaanaa wallee garab la'aaneede
 Gunnaduu ka soo toocin jirey gocanayaa mooyi
 Gardarrada sokeeyaha ragbaa gees biciid u lehe
 Gudcurkiyo caddadu waa walaal kala se guul roone
 Gaadiid la dhaanshuu ahaa gibil ma diidiye
 Guraduu na wada saari jirey gocanayaa mooyi
 Alla wuxuu golxaalow ahaa gedefka reeraaye
 Magaciisu waa gudubsanaa gaaliyo islaane
 Galbeed iyo baraa laga yiqiin gololkii dheeraaye
 Gaashaan biruu noo ahaa gocanayaa mooyi
 Adduunyadatan laga guurayo ee gebegebbaa joogta
 Ee laga galbaday meesha iyo geeridii Maxamed
 Anuun baa gubtahanyoonaya oo geesigii tebaye
 Gartaa u noqday Eebbow ma jiro garangar waartaaye
 Allahayow wax badan baan gefaye Adigu hay goynin
 Oo geesta Nebigii i mari maanta lays gurayo.

I. Weydiimo.

1. Siddeedda tuduc ee gabayga u horreysa si kooban faallo uga bixi.
2. Lixda waxyaalood ee astaamaha u ahaa raganimada Xirsi qodobbo ku sheeg.
3. Ninka raganimada aan lagaga daba dhufan maxaa wakhtigan maanta astaamo u ah?
Si kooban uga hadal, una qiyaas astaamihii ninka raganimada leh lagu sheegi jirey berigii Xirsi noolaa.
4. Cali ma si xad dhaafa ayuu Xirsi geeridiisa uga caalaacalay?
 - i. Muxuu nimankii warka xun soo gaadhsiiyey u haabaaray?
 - ii. Cali cacaalalkiisu ma isbeddeley gabayga dhammaadkiisa maxaase aad ku magacaabi lahayd siduu gabayga u hadlayo? Waayo?

- iii. Gabayga dhammaadkiisa Maxammed ka lagu soo qaaday waa kuma, geeridiisii se miyaan geeriyi ka horreyn?
5. Gocoshado waa maxay?
6. (i) «**geb** haddii martidu» Eeryga hoosta ka xarriiqansharraax.
(ii) «**Geesiinkii** la soo dhigay haddaad **gal** iyo **daad** mooddo Bakhayl baa **gammiimmee** intuu **gaadhka** ka qoslaayo.» Sharrax ereyada hoosta ka xarriiqan.
(iii) Si kooban uga hadal ujeeddada tuducyadaas iyo xiriirkoodaba.
7. «Gardarrada sokeeyaha ragbaa geesbiciid u lehe Gudcurkiyo caddadu waa walaal kala se guulroone Gaadiid la dhaanshuu ahaa gibil ma diidiye.» Saddexdaa tuduc mid walba tusaale u dhigma ka bixi
8. Si kooban uga hadal ujeeddada guud ee gabayga.
9. Calaacalku waa maxay? Ma ku habboonyahay ninka ragga ah? Waayo
10. Gabaygani gabayadaad soo baratay wax ma kaga duwan yahay, maxaad ka faa'iidaystay?

Sharrax.

- 1-4 Gasiinkii: Cuntadii.
gawska uga daayey: u cuni waayey,
dar: kuwo, guryii: reerihii;
(Faaraxow xalay hurdadii an seexan waayey iyo galgalashadii, cuntadii an cuni waayey iyo waxaas oo dhibaato ah waxa iigu wacnaa dad reerihii ka yimid baa ii sheegay war xun oo aan ka naxay, kaa-soo ah dhimashadii Xirsi).
- 5-8 Gablamooyin: carruur waayooyin; gabbal baa u dumay: balaayaa ku dhacday; geligabooc: meel magaceed; abidkii: weligii.
(Isagoo habaartamaya wuxuu yidhi: carruurtooda ha waayeen! waxay noo sheegeen war xun iyo hoog iyo baaba' ku dhacay reerahayagii degganaa

meesha la yiraahdo geliga Booc. Dhimashadu waa jiri jirtey weligeed tanise waa na babi'isay.

9. Go'canayaa: tebayaa, (malaha waxan la gami waa-yey waxan tebayaa lixda shay ee wanwanaagsan ee ninkii dhintay u gaarka ahaa)

- 10-14 Guuto: col, golafardoodaba: la sii eryaba; la isku soo gaadho: labada col isu yimaaddaan) Giiryaalihii: gariirihii:, gelefroor: kolba dhan u roor.

Rogaal: weerar. (Haddii lagu dagaallamo geela, ama aannu annagu duullo ama ha nalagu soo duulee waxaanaan ka samrayn sidii wanaagsanayd ee uu u dagaallami jirey, marka fulaygu uu gariiro ee uu cararo.

- 15-20 Gurraacan: qalloocan; guurtii: guddi; kala maaqtay: isdiidday; la wada gorfeeyey: laysla baadhbaadhay, laysu geyn waayo: la heshiin waayo.

Gartu markay adkaato ee laysku mari waayo lagana yaabo in lagu kala tago, waxaannu ka samrayn siidii uu go'aankeeda u sheegi jirey taladana loogu raaci jirey, isagu xeelad kasta wax ha ku hagaajiyee).

- 21-26 Geb hadday martidu soo tidhaa: hadday timaaddo, goosan: koox, garabasaar: maamuus, gasiin: cunto, gamiin: weji-xumo; gaadhka: dhoosho; godolkuu: sheekaduu; haasawin jirey: maaweelin. (Kolkay martidu timaaddo sidii fiicnayd ee uu wax u siin jirey, gogoshii uu u dhigi jirey, deeqsiimadiisii iyo sidii

farxadda lahayd ee uu ugu sheekayn jirey ayaan tebayaa oo aanan ka samrayn).

- 27-32 Gawda laga saaro: la badiyo; girmidha: xarrago ah; reer aada: reer fiican; gammaan: faras, heen-saha: qalabka faraska lagu fuulo; garangar loo joo-gay: daawasho loogu soo goleeyey; gole igu bannaanaa: meeli igu bannaanaatay; gunnuhu ka soo toocin jirey: duddaduu ka soo eryi jirey faraska. (Marka gugu da'o dhallinyaraduna guurka badiso ee shirarka laysugu tago, fardahana lagu dabbaaldegayo sidii wanaagsanayd ee faraska uu u soo eryi

jirey baan tebayaa, meeshii uu dhallinta kaga jiray-
na way igu bannaan tahay.)

- 33-36 Sokeeye: xigto ama tol geesbiciid: hub
Gibil: gurada awrkaa qorraxda lagaga qariyaa;
guraduu na saari jirey: dulqaadkiisii (Gabayaagu
waxa uu tilmaamayaa ninka dhulqaadkiisii, wu-
xuuna yidhi wuxuu ahaa nin dulqaad badan oo
aan gardarraysan sokeeyaha. Sida dadka xumi ay
yeelaan, taasina waxaan tabayo ayeyka mid tahay).
- 37-40 Golxaalow: godanow, gedefka: dayrka; gudubsa-
naa: dhaafsanaa; gololkii: tawlkii. Wuxuu ahaa
dayrbir ah oo ku wareegsan reerahayaga iskagana
gudba wixii dhibaato ah ee ku soo socota; taasina
waxayaabaha aan uga samri waayey bay ka mid
tahay.
Gabagebaa: dhammaadka, laga galbaday: laga te-
gay; Maxamed : Nebi Maxamed, gubtaanyoonayoo:
murugoonayoo, garangar waartaa: cid daai'mtaa.
Gabayaagu runtii buu u soo noqday wuxuuna shee-
gayaa in adduunka laga dhammaanayo, dembigii-
siina wuu qirtay, Ilaahay wuxuu weydiisanayaa
saamaxaad.

K O O F I L

Gabaygan waxaa tiriyey Sayid Maxamed Cabdille Xasan sannadku markuu ahaa 1913. Markaas oo ay ciidammo daraawiish ihi ku duuleen Ingiriiska iyo kuwii taageersanaa, isla markaasna weerar weyn bay ku ballaariyeen degmo tiil Burco iyo agagaarkeeda, xoolo dadkaasi waxay lahaayeen daraawiishtu wey dhacday. Nimankii xoolaha laga dhacay iyo ciidammadii Ingiriiska ayaa Daraawiishtii dagaal ku qaaday. Daraawiishtu goobtaa wey ku guuleysteen, waxaynay ku dileen gaal la oran jirey «Richard Corfield» oo madax ka ahaa ciidammada rakuubleyda Ingiriiska «Camel Corps». Madaxii «Koofil» iyo gacantiisii midig ayaa daraawiishtu keentay Taleex, Xaruntii Daraawiishta, si loo rumeysto dilkaas. Sayid-kuna gabaygan ayuu ka tiriyey dilkaas Koofil.

Adaa Koofilow jitey aan dunida joogeyne
Adigaa jidkii lagugu wacay jimic la'aaneede
Jahannama la geeyow haddaad aakhirow jahato
Nimankii jannow kacay war bay jerin inshaaleeye
Jameecooyinkii iyo haddaad jawhartii aragto
Sidii Eebbahay kuu jirrabay mari jawaabteeda
Daraawiish jikaar nagama deyn taniyo jeerkii dheh
Ingiriis jabyow waxaa ku dhacay jac iyo baarood dheh
Anigana jigrey ila heleen shalay jahaadkii dheh
Jigta weerar bay goor barqa ah nagu jiteeyeen dheh
Jeeniga hortiisay raraas igaga jiideen dheh
Jidhaayaday ila dhaceen jilic afoodii dheh
Siday kuugu jeexeen magliga jararacdii sheego
Billaawuhu siduu kuu jarjaray jeedhadhaka u muuji
Naf jeclaysigii baan ku idhi jaalow iga daa dheh
Jaljalleecadii baa wadnaha jeex i soo ruqay dheh
Jeedaaladii bay indhuhu kor u jillaadeem dheh
Jimic kagama helin tuugmadaan jeryey ruuxii dheh
Markaan juuq idhaahdaba afkay iga jifeeyeen dheh
Dhaaxaan jalaadiye dheg baan jalaq la ii siin dheh
Sida Janannandii hore tashigu igu jaguug naa dheh
Taladii jinnigu ii horkacay jaasadeed helay dheh
Jiidaha xanuunka leh markii la igu jeeraarshay
Jibaadka iga soo baxay dadkii jiifka qaban waa dheh
Markay rubadu jaw tidhi or bay iga ag jiibsheen dheh
Jiidhkaygii bahal baa cunoo jiitay hilibkii dheh

Jurmigiyo baruurtii dhurwaa jugux ka siiyaa dheh
Haddaan lays jikaarayn tolkay laga jil roonaa dheh
Abidkoodba waa lagu jaraa jilib-dhig duullaan dheh
Daraawiishi waa jibindhaw iyo jowga soo bixi dheh.

I. LAYLIS

- I. b) Gabaygan muxuu ka tiriyeey Sayidku?
- t) Goormuu tiriyeey?
- j) Koofil ayuu ahaa?
- x) Sida Eebbe u jirrabay sidee bay ahayd?
- 2. Tuducyadan si tifaftirsan uga faalood, adoo fii-
rinaaya siday gabayga ugu jiraan.
- b) Ingiriis jabyow waxa ku dhacay jac iyo baarood
dheh (8)
- t) Jjiidhaayaday ila dhaceen jilic afkoodii
dheh (12)
- j) Jimic kama helin tuugmadaan jeryey ruuxii
dheh (18)
- x) Taladii jinnigu ii horkacay jaasadeed heley
dheh (22)
- kh) Haddaan lays jikaarayn tolkay laga jil roonaa
dheh (28).

3

- b) Tuduca 13^d waa maxay magligu?
- t) Tuduca 17^d :waa maxay labadan erey micna-
i. Jeedaaladii, ii. Jillaadhaan?
- j) Tuduca 24^d :waa maxay jibaadku?
- x) Tuduca u dambeeya: jibindhawgu, waa maxay?

S h a r r a x:

- (1) Jiitay: tegey.
- (2) Jimic la'aaneed: cidhiidhiga ahaa.
- (3) Jahato: jeedsato.
- (4) Jeran: sugayaan.
- (5) Jameecooyinkii: Culumadii.
johartii: Nimankii wanaagsanaa.
- (6) kuu jirrabay: kuu cadaabay.

- (7) Jikaar: cadaadis, jeerkii: waagii, ama berigii.
- (8) Jac iyo baaruud: hub iyo rasaas.
- (9) Jigre: waa qori hubkii faransiiska ka mid ah.
- (10) Jigta weerar: danta weerar, jigteeyeen: bilaabeen
- (11) Igaga jiideen: igaga dhufteen.
- (12) Jidhaayaday ila dhaceen: warmahay ila dhaceen.
- (13) Magliga: waranka yar, jararacdii: codkii waranka
- (14) Billaawuhu: waa toorrey weyn.
- (15) Jeedhadhka: dildilaaca.
- (16) Jaljalleecadii: daymadii badnayd (waxa la yidhi kolba ninka ka daaya yidhaa buu xaggiisa isu tuuraa).
- (18) Jeedaaladii: eegistii, jillaadmeen: kor u carareen.
- (19) Jimic: naxariis; tuugmadii: baryadii; jeriyey: sugayey; ruuxii: naftii.
- (20) Juuq idhaahdaba: hadalba: jufeeyeen: garaaceen
- (21) Dhaaxaan: inbadan baan; Jaalow: qayliyey; dheg baan jalaq la iisiin: layma dhegaysan
- (22) Tashigu igu jaguugnaa: talo igu caddaatay. (macnaha sayidhku waxa weeye, sidii janannadii hore ee saaxii-baday ahaa ay waxba u kala garan waayeen baan anna talo iga baxsatay.
- (23) Jaasadeed helay: abaalkeed helay.
- (24) Jiidaha: hoggaan; jeeraarshay: xidhay.
- (25) Jibaadka: taaha; jiifka qabanwaa: hurdada ka toos.
- (26) Rubaddu: naftu, or: hees; jiibsheen: heeseen; jaw ti-dhi: baxday.
- (28) Jurmigiyo: hilibkiyo; jugux ka siiyaa: liqaa.
- (29) Lays jikaarayn: la murmayn; laga jilroonaa: laga ad-kaa.
- (30) Abidkood: waligood; lagu jaraa: laayaa, jilib-dhig duulaan: dagaal lays kala horyimid.
- (31) Jibindhaw: onkod; jawga: gariirka

GABAY

ARLIGA LA KALA BOOBAYAA: (Faarax Nuur)

Sannadku markuu ahaa 1862kii, ayuu Faarax Nuur ku dhashay magaalada Burco miyigeeda, sida na soo gaadhayna, wuxuu geeriyodey 1932kii. Meraddiisu waxay ahayd samayta galalka billaawyaasha iyo saabinta wayscooyinka argeegta ah.

Faarax Alle how naxariistee, wuxuu ahaan jirey gabyaa caan ah oo isku darsaday feejignaan, fiiro badnaan, ogaal iyo garasho dheeri. Gumaysiga aad buu u nebaa lamana soo marin jirin. Nabadgelyada iyo madax bannaantana aad buu u jeclaa; uguna xusul duubi jirey.

Gabaygan soo socda wuxuu curiyey markii dalka Soomaaliyeed ay soo galeen dad gumaystayaal ah oo diir cad Ingiriiska, Faransiiska, iyo Talyaaniga), horena aanu u arki jirin. Kuwaasoo markiiba uu Faarax ka xumaaday waxyaalihii darxumada lahaa ee ay dadka Soomaaliyeed u horkaceen iyo sidii odayaasha Soomaaliyeed, si ay danaha uga sii jeediyaan, waxaan sakaaro ka biisan ay ugu sumaynayeen. Gaa-rahaan wuxuu Faarax aad uga dhiidhiyey kala qoqobkii Itoobiya iyo gumaystayaasha caddaanka ahi ay dalka iyo dadka Soomaaliyeed kala qoqobeen. Isagoo arrimahaas taladiisa ka dhiibanaya, cidhib xumaadoodana dadka Soomaaliyeed uga digay, ayuu yidhi:-

1. Ingiriis Axmaariyo Talyaani, wey akeekamiye,
2. Arligaa la kala boobayaa nin u itaal roone,
3. Anse ila ah aakhiro sabaan iligyadiisiye,
4. Orgigaa riyaha taadaxoo oodda faaliga e,
5. Waa duni hablihii loo ogaa aqalka diideene,
6. Anse ila ah aakhiro sabaan iligyadiisiye,
7. Waa duni la kala iibsaday oon nala ogeysiine,
8. Waa duni ninkaad aamintaa kuu abees yahaye,
9. Anse ila ah aakhiro sabaan iligyadiisiye,
10. Waa duni xaqii la arkayaa la arjumaayaaye,
11. Waa duni akhyaartii lahayd iib ku doon tahaye,
12. Anse ila ah aakhiro sabaan iligyadiisiye,
13. A/ka iyo adduunkaa hadloo oodan sadarkiye,

14. Ninka gacanta midig oodan tahay laga ilroonaaye
15. Anse ila ah aakhiro, sabaan iligyadiisiye,
16. Nimanyohow bal daya xaajadaa lala aguugaayo
17. Odayaashan loo yeedhay ee la anfac siinaayo,
18. Asxaabihii bayna yidhi gaal ha aaminine,
19. Haddaa niman Islaamiyo tihiin aadan ubadkiisa,
20. Oydaan Ilaahay ka go'in hayna oodine.

I. Weyddiimo

1. Faarax gabaygan muxuu u curiyey, yuu ugu digayaa muxuuse ka digayaa?
2. Ujeeddada guud ee gabaygan si kooban uga hadal.
3. Tuducyadan hoos ku qoran sharrax:-
 - b) «Waa duni ninkaad aamintaa kuu abees yahaye».
 - t) «Afka iyo adduunkaa hadloo oodan sadar-kiiye».
 - j) Faarax fikradihiisaa ma ku raacsan tahay? Waayo?
4. Ereyadan siday gabayga ugu jiraan u sharrax:-
 - b) Akeekameen.
 - t) Aakhiro sabaan iligyadiisiye,
 - j) Taadax;
 - x) Faalig;
 - kh) Arjumayaaye.
6. Afmaldahayaasha ku jira gabayga ka soo saar, sharraxoodana, raaci.

II. SHARRAX.

1. Akeekami: murmi (seddexdaa dawladdood way iska hor iman doonaan)
2. Itaal: xoog (Waddanka ayaa la kala boobayaa nin xoog roonaadaba).
3. Anse: anigase, iligyadiisiye: calaamadihiisii (waxay ila tahay in murankaasu yahay calaamadii aakhirusamaanka).

4. Taadaxoo: eryada, faaliga: filqa, (orgiga ayaa oodda jiidha oo riyaha eryada).
8. (waa duni ninka aad aamintaa ku dago sida abriska).
10. Arjimaayaaye: la oodayaa (waa duni iyada oo xaqii la arkayo la iska agmaro).
13. Sadarkii: diintii, (waa duni xooluhu hadlaan oo la dhinac maray diintii).
14. Il-roonaaye: laga adkaaye, (waa duni qofka aan wax bixin laga adkaado).
16. Xaajada: arrinta; aguugaayo: ordaayo. (dadyohow arka arrintaan aan loo miyirinayn).
17. Anfaca: cunto (odayaasha loo yeedhay ee cunta-da la siinayo).
- 18-19-20. (Asxaabtii oo ina yidhi gaal ha aaminina darteed, haddii aad tihiin muslin oo aydaan jarin xiriirkii Eebbe, diida arrinta gaalada).

G A B A Y

T A L E E X

Taariikhdu markay ahayd 1913 ayaa Daraawiishtii Sayid Maxamed Cabdulle Xasan ku duushey Ingiriis iyo kuwii la jirey. Weerar weyn bay ku qaadeen degmo tiil Burco iyo agagaarkeeda, xoolo waxay dadkaasu lahaayen gacantey ku dhigeen.

Gaal Ingiriisa oo la odhan jirey «Richard Corfild» ama (koofiil) siday Soomaalidu u taqaan, ciidammo rukuubley ah oo uu madax ka ahaa iyo dadkii xoolahaa laga dhacay ayaa xoolihii ka daba tegey. Xoolihii iyo Daraawiishtii oo galabtii Beer maraaya bey sii dhaafeen waxayna u sii fadhiis-buurta Dulmadoobe salkeeda. Subaxdii ayey labadii col dagaal isu qaadeen muddo yar dabadeedna koofil waa la diley colkiisiina waa la jabshey.

Jahaadkii markii laga soo noqday Sayidku wuxuu ka gabyey dilkaa Koofil. Ismaaciil Mire oo ahaa abbaanduulihii ciidammada Daraawiishta wuxuu ku yidhi: «Xarunta uga warran jahaadkii, amabixiinnii, weerarkii, dagaalkii, gebagabadiisii iyo xoolihii saamigaad ka heshay». Dabadeedna Ismaaciil Mire wuxuu mariyey gabaygan:-

1. Annagoo Taleex naal jahaad taladi soo qaadnay
2. Toddobaatan boqol oo Darwiish togatay neef door-
ka
3. Seyidkeennu tii u na yidhi torog ku heensaynnay
4. Ilaahay ha tabantaabiye ducada noo tuumi
5. Wareegada rag baa waxay tewili yaan wax kaa tegi-
ne
6. Annana tawlka qaalmaha nin iyo tulud u soo saar-
ray
7. Sibraar caana geel loo tabcaday Talax ku sii maallay
8. Tiirkii rasuulkiyo sharciga toog ku wada fuullay

9. Galabtaa taxaab iyo kadlaba toobiyaha raacnay
10. Habeenkii fardaha waw tudhnee taag ku sii miran-
nay
11. Tun biciida lagu qoofalyow xamaska loo taabey
12. Talaaduhu markii ay dheceen talalay oo reemay
13. Tixda gabayga goortaan akhriyey toose niman jii-
fey
14. Tiraabkaygu meeshuu ka baxay la isku soo tuumi
15. Salaaddii markii aan tukaday yaarka kaga taagnay
16. Toogga Ulasameed dooyadii horey u tuuryeynay
17. Intay timacad noo soo arkeen marada noo taage
18. Annaguna jahaad kama tagnee tiimbad ugu roor-
ray
19. Galabtaa carraabada ku timid turugga Buudhoodle
20. Gebagebe u tu'innoo kufriga maarre kaga teednay
21. Tafwareeman maynee intaan tubay ku iinshaadnay
22. Tiiraanya ololkii dhulkii taani naga qaadday
23. Tallaala'ayda qaylada Berbera tahan la weydaari
24. Taambuuglayaashiyo kuway tebeyse soo gaadhe
25. Teysaha gugii oo hanqaray tininigtii yeedhay
26. Talaxumada awrtuu u xidhay baqe taraarsiinnay
27. Girligaanka meeshuu turuqaday lagu tunsii geela
28. Turjubaannadii daba socdiyo Koofil lagu toogay
29. Gaaladu waxay tacab lahayd taabnay galabtaasha
30. Maadhiin turaabkaa ka badan tuurta kaga qaadnay
31. Tukihii intaan niman u wadhay tobanle soo qaatay
32. Habeenkaa ninkii tabar lahaa tarantaree gaadhka
33. Habeen kale taxaashay Nugaal godon u tuureynay
34. Habeen kalena tuuraha Cadduur toolin kaga maal-
lay
35. Habeen kale Dariiqada tubnoo toosan lagu qayb-
say
36. Toban gool tabaadiga dhigiyo toban unuun gooye
37. Iyo toban irmaanoo anigo la igu taageeray
38. Iyo taan eryoon jirey markey tubanteed joogto
39. Intaa xarunta waatubay xaq waa lagu tanaadaaye
40. Warka Tuure waa laga hayaa tan iyo iimeye
41. Waa xamar tarrara oo misana taab ku sii daraye

42. Taltallaabsigiisiyo kabtiga tabo kolow dheere
43. Anigana tis bay galay intaan col ugu taagnaaye
44. Tuludna ugama godlaan reeruhu tawi ka saanyade
45. Tafan toofka gaalkuu u diley waa tixgeliyaaye
46. Suldaan Ruuna loo tebi in uu tuuladii gubaye
47. Tima soohanlow Eebbahay kuma tabaaleeyo.

L A Y L I S:

1. b) Gabaygan ayaa curiyey?
 t) Munaasabadu u ka tiriye maxay ahayd
 j) Ismaaciil Mire muxuu ahaa? Tixraac gabaya-dii hore aad uga soo qaadatay iyo taariikhdiisii.
2. b) Meeshey ka duuleen Daraawiishtu?
 t) Markaa maxay ahaan jirtey?
 j) Imminka maxay tahay?
 xl) Waa gobolkee?
 kh) Daraawiishta duushey tiradooda inteebaad ku qiyaasi lahayd?
3. Weydiimahan ka jawaab adoo la kaashanaya tuducyada gabayga.
 b) Sayidku muxuu ku darsaday ambabaxii Daraawiishta?
 ti) Maxay sahay u sii qaateen? Sideyna u heleen?
 j) Habeenkii hore intey ku ekaadeen?
 xl) Hadmay tooseen?
 kh) Maxay ku tooseen?
 di) Halkay isugu yimaadeen?
 r) Hadmayna ambabaxeen?
4. Tuduc 18aad
 b) Timacadu maxay ahaayeen?
 ti) Waxay soo arkeen muxuu ahaa?
 j) Waxay taageen muxuu ahaa?
 x) Ayaaney u taageen?
5. b) Adoo fiirinaya gabayga, dagaalka dhexmaray

Daraawiishta iyo dadka ka soo horjeeday si-dee buu u dhacay?

- t) Daraawiishtu ma ka libeysatay nimankaa?
- j) Maxay ka dhacsadeen?
- x) Si tafaftiran uga faallood siday Daraawiishtu u soo noqdeen iyo waxay xaruntoodii kula soo noqdeen.

Sharraxa :

1. Taleex: Xarunta Daraawiishta. Jahaad: dagaal.
2. Togatay: xulatay. Doora: faras fiican.
3. Siyidkeennu: Seyid Maxamed, tii uu na yidhi: sidii uu nagula taliyey; torog: magac faras; heenseyney: kooraha saarnay.
4. Tabantaabiyee: ha gargaaree; tuumi: badi.
5. Wareegada: xoolaha abbaanduullaha loo saaro ee aan qaybta ku jirin; teweli: doonayaan; yaan wax kaa tegine: yaan lagu khiyaanine.
6. Tawelka qaalmaha: qaalmaha dheedheer; tulud: neef geela
7. Tabacday: samaystay; talax: hal magaceed; tiirkii: cuskashadii; toog: faras magaciis.
8. Taxaab: gadhqaad; kadlo: orodka faraska nooca u gaaban; toobiye: dariiqa toosan.
9. Tuduce: naxariisane; taag: degganaan.
10. Tunbiciid: qori, qoofal: xidh; xamaska: doogga.
11. Talaaduhu: xiddigo habeenka lagu qiyaasi jirey; talalay: qayliyey; reemay: guuxay.
15. Tiraabku: dhawaaqaygu; tuumi: laysugu soo ururo.
14. Yaarka kaga taagay: alaabta rartay.
15. Ufa sameed: togga magaciisa; dooyadii: ilaaladii, hore u sii tuuray: sii dirray.
16. Timacad: galadii cadcaddayd ama geeli cadcaddaa.
17. Tiimbad: degdeg: sengayaal: fardo tabaadiya: xoog waaweyn; u loognay: ku bilownay.

18. Tiiraanya ololkii: murugadii iyo qayladii; taani: hal magaceed.
19. Tallaayda: muusannaawga; tahani: inaada.
20. Tabaysay: sugaysay.
21. Taysaha: roobka, tininigtii: codka onkodka.
22. Laraarsiinnay: erinay (waa awrtii gaalada u rarnayd ee ay geedaha ku xidhxidheen)
23. Girligaanka: qoriga boobaha ah; turqaday: dhigtay, tuunsii: ururi.
24. Urmiyo: madhiyo.
26. Tacab lahayd: xoolo lahayd; taabnay: qaadnay.
27. Maadhiin: qori ingiriisi ah tuurta: tunka; turaabka: ciidda.
28. U wadhay: u laayey; tobanle: qori toban xabbadood qaada.
29. Gebegebe tu'inoo: bannaan fadhiisinnoo maarre: qori faransiis ah; teednay: daynay.
30. Tafwareeman maayee: in yar la baxsan maayee; ku inshaaday: ku heesay.
31. Turugga: taagga;
32. Tabar: xoog, tarantaree: wareeg
33. Taxaash: hal magaceed.
34. Tuuraha: taagagga; cadduur; meel magaceed; toolin: caano; toosan: hal magaceed.
35. Gool labaadiga dhigay: toban gool oo naaxay.
36. Toban uunuun gooyo: toban halaad ilmihii laga gawracay markay dhaleen.
37. lagu taageeray: laygu gargaaray.
38. Taan eryoon jirey: hashii goonida la iigu saar ijirey intaan geela la qaybin.
39. Lagu tanaadaa: lagu faa'iidaa.
40. Tuurre: faraskiisa magaciisii; iimay: meel magaceed.
41. Xamar: faraska, taraaro: dheereeyoo; misane: had-dana; taal ku sii dare: inaada ku sii dara.

- 42. Kabtiga: orodka dheer, tabo: xeelado
- 43. Tulud: hal; godlaan: maalaan; tawl: hal magaceed;
sanyaday: qaaday.
- 44. Tafantoofka: silica.
- 45. Loo tebi: loo geeh.
- 46. Timasooohanow: timafiicanow; kuma tabaaleeyo:
dhibaateeyo.

GABAY: TIRTIRIS CULIMMO.

Sayid Maxamed Cabdulle Xasan)

Sayid Maxamed Cabdulle Xasan iyo Ciidammadiisii Daraawiisheed halganka dheer ee ay u soo galeen gobanimada Ummadda Soomaaliyeed ma aha mid la soo koobi karo. Waase mid dadka Soomaaliyeed ay weligood xusuusnaan doonaan.

Sayidku wuxuu ahaa abwaan aad ugu weyn murtida Soomaaliyeed, gabayadiisa tirada badanina waxay ahaayeen kuwo dadka Soomaaliyeed uu inta badan ugu baaqi jirey sidii ay Isticmaarka dalka Soomaaliyeed uga xorayn lahaayeen, Diinta Islaamkana si habboon ugu dhaqmi lahaayeen, waxyaabahay ina faraysana u tixgelin lahaayeen. Gabaygiisan oo aan hal-kan ku dhammayna wuxuu ku guubaabinayey wadaadada Soomaaliyeed, gaar ahaan kuwoodii isticmaarka wax la qabsanayey. Waxaanu ku dhiirri gelinayaa inay isticmaarka jahaad ku qaadaan oo ay dalka ka xoreeyaan isla markaana iyagu dalka u taliyaan: wuxuu yidhi:-

1. Dood waxaan u leeyahay culimada dafaarka ah
2. Waar an idin ma doocine idinkaygu diimaye
3. Dalkaa iibsateen baa dacarta igu kiciyee
4. Shan hal oo idiin daran ayaan idin dareensiin!
5. Mar waa inaa dayowdeen diirad haddaydin qaaddeen
6. Ninka idiin darraadaana duunyiyo ducuu heli
7. Dadka aydin raacdeen isna waydin diga gubi
8. Dillaalkii la siiyana duxna kama helaysaan
9. Dibna deeqda Eebbahay debnaha saari maysaan
10. Diin nimaan aqoonini dameer caynsan weeyee

11. Waar maxaa dufaayow cadaawe ugu daranteen?
12. Wanka doosha weyniyo ma dagaa u xilateen?
13. Darwersigu ma fiicnee qandiga mayska duubtaan?
14. Awyaalow ma duushaan jahaad ma u dareertaan?
15. Warma danana iyo seef degta maa ku qaddaan?
16. Wiyi 'ka diirka-qaadka ah bidixda mawgu dadaba-teen?
17. Darmaan haad la qooqdiyo dawlaab maa u fuu-shaan?
18. Doobbiga xammaalka ah dekarka maa ka goysaan?
19. Deynqaadka eyga ah duburta mawgu legeddaan?
20. Daacufleyda ramadka ah degdeg maw xabbaa-dhaan?
21. Dayrdhalkeeda madiga ah dambarka maa ka maa-shaan?
22. Indinkaa dalkaba lehe dawlad maa u noqotaan?
23. Illayn doqoni calaf ma leh dubaax maxaa ka bay-lahay?

WEYDIIMO.

1. b) Gabayga qaybtan aanu ka soo qaadnay, Sayid-ku muxuu wadaaddada ku guubaabinayaa?
- t) Wadaaddadu, markaa, kaalintee bay kaga ji-reen halganka gobannimadoonka ee lagu jirey?
2. Shanta hal ee Sayidku wadaaddada u sheegay inaywaxyaabo u daran ahaayeen, maxay kala yihiin?
3. «Dawersiga ma fiicnee qanadiga mayska duub-taan», tuducani muxuu kaaga muujinaynaa si-yaabaha wadaaddadu ay diinta ugu dhaqma-mayeen iyo fikradda siyaabahaa Sayidku ka qabay?
4. «Illayn doqoni calaf maleh **dubaax** maxaa ka **baylahay?**»
- b) Si kooban tuducaa ujeeddadiisa uga hadal.
- t) Ereyada hoosta ka xarriiqan micnee.

S H A R A X :

Dafaarka ah: xumaatay wuxuu la hadlayaa culimadaa diinta khilaaftay).

An: Aniga, docrine: faquuqine, diimaye: diidaye (anigu culimmadii idinkama saarine idinka ayaa iska saaray).

Dayowdeen: habowdeen; diirad: alaab wax lagu eego. (haddii aad qaadateen alaab gaal, jidkii waad ka lunteen). (Ninka idin xumeeyaa waa liibaanayaa).

(Gaalka aad raacdeen waa uu idin cidhib goynayaa).

(Ninka waddanka xoolo yar dhaafsadana, waxba uma taraan xoolahaasi).

Haddii aad iibsateen waddankii waxba kuma lihidin na-xariista Eebbi).

Cayn: xadhig rarid, (qofka aan diinta aqoon waxa uu la yahay dameer raran).

Duufaal: (maxaa culimadiinaa aan hagaagsanayn u raacdeen).

Doosha: baruurta; dago: sako, xilateen: raacdeen, (diintii ma waxaad ka doorateen xoolaha; dadku idin siiyo).

Dawarsigu: baryadu; qandi: kiish, (baryada dadku ma fiicnee tuura weelka baryada).

Awyaalow: culimoy, (culimooy ma ku dhuushaan gaalada!!!)

Danana: afaysan.

Wiyilka diirka-qaadka ah: gaashaanka, dabataan: qabsataan, (maa bidixda gaashaanka ugu qabsataan jihaadka!).

Darman: dhasha fardaha; qooqda: ciyaarta; dawlaab: magac faras, (ma jahaadka u fuushaan fardo dhalad ah oo dheereeya!).

Doobbiga: gaal-la-jooqta, dakarka: buuryada; adeegayaa-sha gaalada maad laysaan!) (Daba-dhilifka gaalka maa laysaan oo dhabarka u tuurtaan!)).

Daacuflayda: hasha shaashka leh, ramad: dhalmo cusayb; xabbaadhaan: qaaddaan, (dabadhilifka gaalka maad ka qaaddaan geela!).

Dayr-dhalka: hasha caanaha badan; madiga: ilmaha lahayn; rambarka: caanaha dhalma cusaybta, (maad ka maa-shaan geela adeegaha gaalka!)

Dubaax: hilib cusub, (qofka doqonka ah maxaa wax uu heli lahaa ka baylahay).

GABAY: SENGE DHABARKII (XNSEEN XASAN)

Xuseen Xasan wuxuu ahaa nin gabayaa ah; geesi ah, far-dafuul ah; wuxuu ahaa nin aad loo tixgeliyo loogana dambeeyo. Haddaba; beri beryaha ka mid ah ayaa sidii reer miyiga u caado ahaan jirtey, shaqaaqo dhacday, oo rag la iska laayey. Markaasay odayaashii dooneen in shaqaaqadaa la qa-boojiyo oo wixii dhintayna magtoodii la kala qaato.

Markaas Xuseen Xasan waxaa looga yaabay inuu nabad-gelyada khatar geliyo oo uu waawaantii la waday baabi'iyoy, sidaa darteed, duqaydii waxay ku tashadeen in la xidho nin-kaa, inta la dhammaynayo dhibaataadii markii taagnayd.

Xuseen Xasan waxaa loo sameeyey shirqool kaasoo ahaa in gaaladii dhulka xukumi jirtey lagu yidhi ninkani doonyihii Berbera soo geeli jirey buu nimankii abbaan u ahaa ka qaaday sida darteed, waxaa loo baahan yahay in la xidho, si fidmo ayan meesha uga dhalin; halkaasaa Xuseen Xasan lagu xidhay.

Xuseen markaas weligii doonni ma arag, kolkii la yidhi doonni baa lagugu xidhayna wuxuu codsaday in la tuso doon-nida waxa ay tahay. Xuseen doonnidii markii uu arkay, wuxuu ka yaabay foolxumadeedii iyo wixii saalo adhi gudaheeda ka buuxday, iyo suudhii qadhuunayd ee ka soo kankameysey wuxuuna yidhi:-

**Ninba sadada meel baa Ilaah uga sameeyaaye
Anse taydu waxay saaran tahay sudiyo geelwaabe
senge dhabarkii saymiyo colbaan saami ku lahaaye
weligeyba saar iima qaban suudhan doonyaha eh**

geelaan silsiladda u ahaa sudihi yaa daajin
cadawgii an seetayn ogaa yaa u xadhig soohi
sir-caad samaan iyo xumaan waxan sameeyaaba
amba waan ka soo saari jirey saymo kii gala eh
Sahlanaa ammurdaydu sow lalama sooyaamo.

SHARRAXA EREYADA :

Sado: waa baddii ay boqorradu qaadan jireen halkanse
waxaa looga jeedaa nolosha.

Sud iyo geelwaab: waa laba meelood magacyadood

Senge: faras, sayme: meel halis ah.

Saami: qayb, suudha: gadhmuunka.

Lalama sooyaamo: lalama wareero.

GABAY KU SAABSAN DAGAAL.

Nimanka Soomaaliyeed ee gabya, waxa ka tirsan koox Qowdhan Duclaale ka mid yahay oo lagu magacaabo naftood hafarro. Nin kasta oo kooxdaa ka mid ihina wuxuu leeya-yahay gabay uu isku faaniyo, kuna sheeganayo waxaanu samayn oo uu aad u buunbuuniyey. Gabaygan Qowdhanna wuxuu ka hadlayaa dagaal aan waxba ka jirin oo uu Qowdhan ku sheeganayo in col uu ku jirey ay soo dhaceen geel markii ciddii lahayd ay jeebiyeen. Qowdhan, caan wuxuu ku ahaa dagaalyahannimo iyo gabyaannimo. Gayaagii caanka ahaa ee Cabdi Gahayrna wax badan bay gabayo isu tiriyeen. Wuxuu ku dhashay miyiga Hargeysa. Wxuu yidhi:-

Hiirtii intaan rag u lallabay, guluf u heensaynnay;
Caanaha sibraar loo habsaday, heetis kaga maallay,
Hadhka lama galee maalintaa, socod ku haasawnay,
Habeenkii halkii lagaga degey hugun la gaagaabi,
Kolkay dhaxanta wada hiifayeen, hadal u diirdiirshey,
Hiyigaan ka soo bixitinnee, hore u kooraynnay,
Kolkii waagu noc halalac yidhi, halabsannoo fuullay,
Hardafkaan ku liibaani jirey haawiska u qabannay,

Abbaanduullihii lagu hodmiyo, hibada wiil saarray,
Haawayda dooyada markaa, laba horraysiinnay,
Qorraxdoo dhan heelkeedu maray, halab la qooraansey,
Higta weerar sida hoorrimaad, hiririgtii yeedhay,

**Hanfakkeeda lama raajiyee, heego soo dadabnay,
Hirrigtey garbaha kaga dhufteen, hadaw ka buubaashay,**

**Darmaankaan jaraha ku habbanayn, hadimadii leexay,
Sengihii la haantoobin jirey, hudahudee geela,
Kii naga hor joogsadey markaa naga hareer weecay,
Anoy faraska niman ii hayaan, ku hantay gaashaanka,
Labo waran- habeed iyo sar iyo hayle kala boodey,
Maro dhiiggu hoobaan cas yahay haydhafyada siiyey,
Heemaashigii quudan jirey, hilib ka googoosay,
Hayaay iyo hayaay loogu gee, nimankii hoynaayey,
Fardahay ku hawshoon jireen, hebello soo fuule,
Kolkay heel bannaan naga arkeen, nalagu soo huuri,
Raggii heegi jirey baan nahee, hootada u rogannay,
Walhadoo habeenno qatanaa, nadi ku haareeyey,
Hankabakaabsiguu ila dhexgalay, waa hulkaan baraye,
Darmaankaan halkaa kagala hadhay, daba hashlee kayga,
Nin halgaaban baa lagu murmaa, halakadaw jiidey,
Waa hibo Allee raacdadii, hal iyo baar geynney,
Waddaday dabayluhu rufeen, ka hawo geeraaray,
Sidii niman hayaansaday markaa, daba humbaalayney,
Maraqii horaaddada ka dhacay, hadaw ku laa/yootay,
Dhallinyaradu hawdkaa ka badan haatan soo kacaye,
Haseyeeshee anay igu hirtaan heyda dirireede,
Sida aarka heebaan ah baan, ugu horreeyaaye,
Xuseen baan halkii layska helo, abid hongoobeyne,
Leefleef siduu haad u cunay, ka hakay baabkiiye,
Labadeenna waa laga hayaa, hilada iimey eh,
Haad kacay la moodyow beryahan, hedi ha ka raagto.**

LAYLIS.

1. Gabaygani muxuu ku saabsan yahay? Ujeedda-diisu waa maxay?
2. Ka hadal Qowdhan iyo colkiisu siday u diyaarga-roobeen, socodkii intay jidka ku jireen, waxay sahay u sii qaateen, goortay dagaalka galeen, siday dagaalka u galee, waxay dagaalka ku galeen (hub) iyo waxay hantiyeen siday yidhaahdeen?
3. Adoo hadalkaaga soo koobaya, habka dagaalka

maanta loo galo, iyo habkii Qowdhan wakhtigiisii loo geli jirey isu qiyaas. Ha ka koobin dhinaca hubka, tabaabulshada, soo ilaalaynta, waxa lagu socdo, cuntada, is-qaybinta iwm.

4. Berigaas Qowdhan noolaa yaa dagaalku dhexmari jirey (inta badan). Maanta taasi ma jirtaa? Waa-
yo? (dalkeenna isku koob).
5. b) Dagaalka iyo nabadda midkee jeceshahay?
Waayo?
- t) Muddo badan haddaad waxaad leedahay oo lagaa dhacay nabad ku doonto laguguna siin waayo, maxaa kula gudboon inaad samayso? Waayo?
- j) Dagaalku muxuu ka kacaa(maxaa dhaliya)
- x) Maxaa laysku tixgeliyaa?
6. b) Ka hadal tuducyadan xidhiidhkooda iyo ujeed-
dadoodaba:-
- i) Eray habka siyaasadda aynnu ku dhaqanno ku habboonayn ayaanu ku beddelley.
«darmaankaan jaraha ku habbanayn hadima-
dii leexay
Sengihii la haantoobin jirey hudahudee geela».
- ii) Macnaha maldahan ee labada tuduc ka ha-
dal (5,6)
7. Sharrax naftii hafar (gabyaa)?
8. Haad kacay la moodka Qowdhan u ducayna-
yaa waa kuma?

SHARRAX.

- (1) Hiirtii: salaaddii hore, lallabay: isugu yeedhay
Guluf: col fardooley ah; heensaynnay: xiriirinnay
- (2) Heetis: hal magaceed.
- (4) Hugu: guuxiyo isxansi;
- (5) Hiifayeen: canaananayeen; durdurshay: kululee-
yey.

- (6) Hiyiga: Niyadda, kicitinnee: ambabaxnee. Kooray-nay: faraska kooraha saarnay.
- (7) Halalac yidhi: iftiimay; halabsannay: fuullay.
- (8) Hardaf: nooc orodka fardaha ka mid ah. Hawis: si sahlan faraska u sii eriney.
- (9) Abaanduulle: madaxda colka, hibada: xilka.
- (10) Haaweyda: bahalaha, dooyada: ilaalada. (Niman adadag baannu ilaalo u dirnay buu u jeedaa gaba-yaagu markuu leeyahay «haaway»)
- (11) Heelkeedu maray: u janjeedhsatay, qooraansay: la gaad.
- (12) Weerarkaannu ku soo qaadnay iyo rasaastaannu ridaynay qarurkeedii waxaad moodaysay roob onko-day.
- (13) Hanfafkeeda: dagaalkeeda; heegan: kooxda gur-madka laysa marka geela la qaado kolka qaar geela kexeeyaan qaarna waxay isu diyaariyaan ka-hortagga gurmada ku soo maqan waxaana la yidhaa heegan, gabayaaguna nidaamkii sidaa ahaa buu baydhan ku tilmaamayaa.
- (14) Hirrigtay: ushay, hadaw:hal magaceed; buubaa-shay: carartay, (markii usha lala dhacay baa geelii yaacay).
- (15) Darmaan: faraska yar, jaraha: layliga ama hog-gaanka faraska, ku habbanayn: ku fiican; hadi-madii: dhibtii, leexay: daal (faraskii yaraa ee in meeshaas oo kale uu maro aan ku habboonayn markii uu dhibaatooday wuu daaley).
- (16) Sengihii: faraskii xoogga lahaa; haantoobin jirey: la toccin jirey ama eryi jirey; hudahude: kolba gees ka soo gal «macnaha guud waxa weeye, faras-kii xoogga lahaa geelii dhan walba kaga yimi oo isu soo ururiyey».
- (17) «Kii na horjoogsaday ee doonayey inuu geela naga dhiciyo, markuu xoogayagii ka baqday ayuu jid-ka noo banneeyey».

- (18) Ku hantay gaashaanka: ku haleelay gaashaanka.
- (19) Waran-habeed: waran weyn, sar: gaashaan. Hayle: maro duug ah oo xun.
- (20) Xaydhafyada: nacaysyada (nimankii waan laayey oo maryo dhiiglee ayaan u xidhay».
- (21) Heemaashigii quudan jirey: haadkii cuni jirey; (markaan laayey baa hilibkoodii haadku cunay).
- (22) Hayaay: waa eray qaylo ah, hooynaayey: lahaa, (qayladii baa u tagtay nimankii geela lahaa).
- (23) Hebello: magacyadoodii buu u jeedaa.
- (24) Heel bannaan: meel bannaan, ama afmee;r nalagu soo kululee.
- (25) Heegijiray: ku rogi jirey; hooto: eebo.
- (26) Walhad: magacii faraskiisa, nadi: jeedal; haaree-yey: dildillaacyey.
- (27) Hankakaabsi orodka xoogga leh, waa hulkaan wa-daye: waa sidaan doonayee.
- (28) Hashle: orod.
- (29) Nin halgaaban baa lagu murmaa: nin xun baa lala murmaa, halakadaw jiiday: isku dubbariday.
- (30) Hibo Allee: siin Allee, haliyo baar gaynay: erinay.
- (31) Dabayluhu hufteen: dabayluhu xaadheen. Hayaan-saday: geeddi ah; humbaallaynayee: aayar daba so-connay geelii.
- (32) Hadaw: hal magaceed; laafyootay: xarraggooday.
- (35) Layska helo: lagu diriro; hongoobay: qaday.
- (34) Hayda dirireed: qaylada dirireed; hirtaan: day-daan. Heebaan: nin magacii, aarna wuxuu uga jee-daa waa geesi.
- (36) Leefleef: nin magacii.
- (37) Laga hayaa: laga yaqaan; Iimay: meel magaceed.
- (38) Hedi ha kaa raagto: dhiimashadu ha kaa raagto.

GABAY: XUSEEN DHIQLE

Xuseen Maxamed, oo Xuseen Dhiqle ku magac dheeraa, wuxuu ahaa ninkii Sayid Maxamed Cabdulle Xasan gabayada ka qaban jirey. Xuseen Dhiqle wuxuu ahaa dadka haddii ay wax maqlaan sida rikoodhka (Record) u qabta ee aan weligood halmaamin ama illaawin. Sidaas darteed, ayuu gabayada Sayidka intuu mar qudh ah dhegeysto dabadeedna sidooda u sii deyn jirey.

Waxa dhacday in markuu Seyidku dhintay, daraawiish-tiina baaba'day, uu isaga iyo dad badan oo kale ay dalka Caruusha galeen, oo boqor Cali Daahir iyo walaalladii u galeen. Dadkii Xuseen raacay, waxaa ka mid ahaa Gabadh uu Sayidku ka dhintay iyo Caasha Jamaad Cabdulle Xasan oo Sayid walaashii ahayd. Suldaan Cali Daahir markiiba wuxuu guursadey gabadhii seyidku ka dhintay, walaalkii Nuux Daahirna wuxuu la doonay Caasha Jamaad, hase yeeshee Caashi way diiddey inay Nuur Guursato. Suldaan Cali baa Xuseen u yeedhay oo ku yidhi waa inaad gabadha la hadashaa oo aad walaalkay u dhistaa, adiguna qudhaaduna waxaad arrinta ka qabto noo sheegtaa, adiga oo maskaxdaada ku haya inaanu idin ka oo daaduun ahaa idin soo dhoweyney oo Amxaara iyo caddaanba idinka magan gelinney. «Xuseen iyada oo ay u ahayd laba kala daran lagu doorran sii, ayuu gabaygan tiriyey. Isaga isku meselaya dawacadii libaaxu intuu waraabihii badh ka siiyey dhirbaaxay, iyadii uu yeedhay ee yidhi naa hilibka qaybi» wuxuu yidhi:-

1. **Qayaashmaash libaax baa dhurwaa qaybi yidhi soore.**
2. **Wuxuu yidhi hilibaha jeex bal qabo qoon dhan baan nahaye**
3. **Markaas uu qambaabiilihii qoonsadoo deyeye**
4. **Dharbaaxuu il kaga qaaday oo hoor ka soo qubaye**
5. **Af-qashuushle goortuu dhintuu sii qataabsadaaye**
6. **Dawacuu markaas soo qabsaday sida qisaaseede**
7. **Wuxuu yidhi, qanjaafula xumey tali qadaarkaaga**
8. **Adeer gacalle qaar iyo dalool qawdho iyo feedho**
9. **Qummudiyo barbuur iyo leg iyo qawlihii kuruska**
10. **Waxay tidhi islow qaybiye neefka wada qaado**

11. Markaasuu dugaaggii qabsaday qoobaba kadafleeye
12. Isaguba qareen ma leh dayow qayliyaha aare
13. Innagoo quruun dhana maxaa qado inoo diidey?
14. Waxay tidhi: qacdii hore hadduu Cali ku sii qaaday
15. Kii inoo qabweynaaba waa qooq wax loo dileye
16. Anigoo qadaarkana miyaa qamash ka soo waaqsan?
17. Anna qaabaddii baan ahayoo lay qulquladeeye
18. Labadii qof ee igaga hadhay qaafadii dumare
19. Middi gurux u roonayd hadday Cali la qooqayso
20. Iska qaata Naadoba rag bay qaac u shidataaye.

Shorrax Erayada.

1. Qayaash maashe: af xabashi; Boqor-Islaaw: Madax.
2. Jeex: Badh. Qoon dhan: Ummad badan
3. Qambaabile: Xoogweyne: qoraweyne. Qoonsaday: cadhocday. Deyey: eegay.
4. Hoor: Ilmo.
5. Af-qashuushle: Af-xume. Qataabsadey: Tukuby, luu-day.
6. Qisaas: Ciqaab.
7. Qanjaafulo: ciddiyo, cago qoobab. Qaaddaarkaaga: taagtaada, caqligaaga.
8. Qaar: badh. Jeex: Dalool, 1/3 (saddex meelood meel). Qawdho-hilibka lugaha iyo jeenyaha ku yaal, hilibka aan lafaha lahayn sida dhuumaloo-yinka iyo sararaha.
9. Qumud: seedaha ama jiidhka aan wax baruur ah lahayn.
10. Islaw: Boqor, suldaanow.
11. Dayow: dacwo, aar: libaax lab.
12. Cali: dhurwaagaa Cali lagu naanaysaa.
15. Qabwaynaa: ba'naa xoogroonaa. Qooq: kibir.
16. Qamash: dhirbaaxo xoog weyn. Waaqsan: kici, ka bogsoon
17. Qaabaddii: tabta, sidii, qulqulad: maagis, rabshad, cidhiidhi.

18. Qaafadii: tiradii badnayd
20. Qaac: uunsi,udug.

Sharrax guud:

Gabayga waxaa laga dhigay sheeko aad loo yaqaan, oo ah inuu habar dugaag oo dhami intuu isu tegey hal qashay. Dabadeedna libaaxii intuu dhurwaa u yeedhay buu hilibka inoo qaybi ku yidhi. Waraabihiina hilibkii kala badhay oo libaax badh siiyey, badhkii kalena, habar dugaag intiisii kale dhex dhigay. Hase ahaatee, libaaxii qaybtaas waa ka ca-dhooday oo waraabe intuu dhirbaaxo il kaga tuuray, dawaco u yeedhay oo yidhi:- Adna bal hashaa wax ku qaybi». Da-waco iyada oo lafeheeda u cabsatay ayey libaax wixiiba gacanta u geelisey. Markii dugaaggii xanaaqay ee yidhi: «Naa ninku waa keligiye, maxaad inoo qadisay», ayey tidhi:- «Isha Cali cawr ka lulata ayaan wax ku qaybshey.»

CILMI BOODHARI

Cilmi Ismaaciil Liibaan oo Cilmi Boodhari ku magac dheeraa, wuxuu noolaa muddadii u dhexeysay 1900 — 1937, wuxuuna ku dhashay miyiga magaalada Hargeysa. Cilmi gabayga hidduu u lahaa; wuxuuna ka dhaxlay abtigiis oo abwaan gabayga ku caan baxay ahaa.

Cilmi iyo Hodan waxay isku barteen magaalada Berbera oo uu Boodhari dukaan rootiga duba ku lahaa, Hodanna aqal dukaanka ka soo horjeeday ku jirtey. Hodan iyo Cilmi sheedda uun bay iska arki jireen, marmar ay dukaanka rooti u soo docento oo intay dibedda istaagto dib isula rogtu moo-yaane.

Jacaylka Cilmi malgay wuxuu ahaa mid daymada ka dhashay dabadeedna bogga iyo laabta ku barbaaray. Dhug fogaata jacaylka iyo qoto dheeraantiisa waxaa si dhab ah looga dhadhansanayaa, gabayada faraha badan ee xiskii Cilmi boodhari ka soo burqaday si dhibaataadii jacaylka iyo dhega adaggii Hodan dhagartocda looga fogeeyo, ayaa Cilmi Jabuuti loogu dhoofiyey sannadkii 1933. Hase ahaatee, marnaba ma uusan qancin ama ma quusan. Gabayo badan buu ku sheegay inaanu kollaba Hodan illaawi doonin ilaa iyo inta xusuustiisu xabaal ka sarreyso. Sidii bayna noqotay — Cilmi jacaylkii Hodan buu dhaawaciisii u dhintay, Hodanna maanta way inaga hoosaysaa.

Gabaygan soo socda wuxuu inoo muujinayaa in Cilmi, isagoo hurda uu ku riyooday gabadhii uu jeclaa. Goortii uu soo habaabirey, ogaadeyna inaan gabadhii uu jeclaa meeshaa la joogin, gabay kalgacal ah ayuu halkii ku tiriyey isagoo dhibta haysata ka calaacalaya, dhowr tusaalena ka bixinaaya inta dhibta haysataa ay qaro le'eg tahay; wuxuuna yidhi:-

1. Sidii geel harraadoo wax badan Hawdka miranaa-
yey
2. Oo haro la soo joojiyoo kuraygu heegaayo
3. Oo hoobey loo qaaday iyo hadal walwaaleedka
4. Kolkaad Hodan tidhaahdaanba waan soo hinqana-
yaaye

5. Hadday hawl yaraan idin la tahay aniga way hooge
6. Ayadaan xabaal lagu ham siin waanan ka hadhayne
- 7) Hammada beena baan idhi malaha waa la hurudaaye
9. Hareertayda oo madkan is idhi haabo gacanteeda
10. Goortaan habsaday meel cidla ah inaan ku hawshooday
11. Hoogaansigeedii dambaan soo habaabiraye
12. U haylhaylay gogoshii sidii balablihii aare
13. Siday iga halleeyeen maryihii hiifay oo tumaye
14. Haab-haabtay labadii go'oo shaadhkii maan heline
15. U hamiyey sidii wiil la dhacay kadin ay haysteene
16. U handaday sidii geel biyaha hoo bay loo yidhiye
17. U hagoonstay sidii geesi ay niman ka hiisheene
18. U hiqleeyey sida naag la yidhi huray dalaaqdaaye
19. Wax aanad haynin ood ku hammidaa hadimo weeyaane
20. Ho-heey iyo ho-heey maxaa hadimo la ii geystey.

Haddii aad fiiriso afarta tuduc ee u horreeya gabayga:

Cilmi wuxuu inoo sheegay in marka la soo qaado magaca Hodan ba uu hinqado sidii geel muddo badan harraadnaa oo biyo la kor keenay. Wuxuu markaa u ekeysiiyey hinqadka u hinqado ka geela muddada badan harraadnaa ee biyaha la kor keenay.

Wuxuu markaa gabayaagu isticmaalay wax aynnu oran karno «Afmaldahayaal» kuwaas oo ah marka aad wax ula si aan ahayn sida aad u tiraahdid.

Waxaan ka qornay gabayo uu ururiyey Muuse Xaaji Ismaaciil Galaal.

«Afmaldahayaashaa» waxa ka mid ah «Ekeey» ood ku aragtid afartaa tuduc ee hore. Ekeeyaha waxaad ku garan kartaa ama gadh-hayo u ah ereyga sida ama sidii.

Tusaale: Cali wuxuu u cunaa sidii qof buka. Waxaad arag-

taa in cunta xumada Cali on u ekeysiiinnay sidaa u qof buki wax u cuno. Sidaas awgeed ayeynu ula baxnay «Af maldahadan ekeeye».

LAYLIS.

1. b) Gabayga ka raadi Ekeeyal kale, laga bilaabo tuduca 11aad.
t) Baadh waxay wadaagaan ama isaga eegyihiin waxyaabaha u isku ekeeysiyey gobaygaan tuduc yadan dambe.
2. Tuduca lixaad:-
«Ayadoon cagaar lagu ham siin waanan ka hadhayne».
Tuducan si maldahan buu u yidhi gabayaagu isagoo isticmaalaya
«Af maldahane» la yidhaahdo «Shareere» Muxuu uga jeedaa?
3. Si tifaftiran uga faallood tuducyada 7aad ilaa iyo 11aad.
Haddii uu Eebbahay kugu anfici waayey kitaab idile
Haddii aadan aqalin xaajadaa lagu ogeysiiyey
Nin kaloo Ilaah kuu baxshaaba kala awaaraynay.

WEYDIIMO :

1. Adigoo gabaygan aan dib u akhriyin, qor qodobbada ay ka kooban tahay Saahid uu afadiisa u soo jeediyey.
2. «Afeef» iyo «Waano» maxay kala yihiin?
3. Waxyaalaha Saahid afadiisa ku adkeeyey inay ku dhaqanto ee gaba»ygani ka hadlayo maxay kaaga muujinayaan Soomaalidii hore siday u dhaqmi jirtey?
4. Waxyaalaha afada lagu adkeeyey inay ilaaliso oo dhani adiga ma kula habboon yihiin? Haddii qaarkood kula qallafsan yihiin, ka hadal waxay kuula qallafsan yihiin.
5. **Tuducyadan sharax:**
b) «Hana igu itaaline ka yeel meel ergada deeqda».
t) «Uurkaygu suu damacsan yahay aniga aan sheegin / caqligaa wax laga fiiriyaa garo ixtaadhayga».

j) «Haddii aadan aqbalin xaajada lagu ogeysiiyey / Nin kaloo Ilaah kuu baxshaaba kala awaaraynnay».

Sharax:

1. Haro: bali
2. kuray: wiilyar; heegaayo: horjoogo, (sidii geel ooman oo balli dushii wiil yari horjoogo).
3. Hoobay: hees, hadal, walaaleed; heesta geela, (geel ooman oo loo qaadayo heestii geela).
4. Hinqanayaa: soo ruqaansanayaa, (marka aad sheegtaan magaca Hodanba waa soo hinqanayaa).
5. (Haddii ay idin la fududdahay aniga ilama fududa).
6. Lagu ham siin: La aasin, (ila Hodan qabriga la dhiigaayo kama hadhaayo).
8. Hadoodilay: i moodsiyey; habar wadaagaan: isu egyihiin, jin baa iyadii iiga dhigay mid ay isu egyihiin).
9. (Iyada oo iga maqan ayaan is idhi gacanta qabo).
10. (Markaan ogaaday inaan meel madhan ku hawshooday).
11. Hoogaansigeedii: soo noqoshaydaydii, hambiibiray: soo toosay, (isla markaan gacantii soo celiyey ayaan soo toosay).
12. Hayl-haylay: filqay, halable: shaashle (gogoshii waxaan u filqay sida libaaxa).
13. Hiifay: canaantay (maryahaygii waxaan u canaantay sidii ay iga halleeyeen Hodan).
14. Hammiyey: murugoodey (waxaan u murugoodey sidii ay iga halleeyeen Hodan).
15. Hammiyey: murugoodey (waxaan u murugoodey sidii wiil laga qaaday geeloodii boqolka ahaa).
16. Handaday: gacamay (waxaan u soo hinqaday sidii geel biyaha loogu heesay).
17. Hiisheen: eexdeen, (waxaan u hagoogtay sidii nin gartii lagaga eexday).
18. Hiqleeyey: ooyey; huray dalaaqdii ku furay; (waxaan u ooyey sida ay u ooydo naag la furay).
19. Hammidaa: doontaa, hadimo: waxyeello, (waxaanad haynin oo aad jeclaataa waa dhibaato).
20. Ho-hey iyo ho-hey: ba'ayga e (Ba'ayga e maxaa dhibaato la ii geysteey!!).

GEERAAR: KA-SABAAN KA-SABAAN

Geeraarkan waxa tiriyey nin gabayaa weyn ahaa oo loo yiqiin Faarax Nuur. Faarax wuxu ahaa nin aad u fiiro iyo feejignaan badan, meel shishena wax ka arki jirey, wuxuna dhintay 1932.

Geeraarkan wuxu kaga hadlayaa heerka u ku sinnaan ka-ro dulqaadka dadku ama qof haddii xumaan loo geysto, in aanu markaaba xumaan ka horgeyn ee uu wanaag iyo dulqaad xumaantiisa aad kala hortagtaa, marka aad wanaag kala quusatidna aad ka dhiidhidaa.

Geeraarka:

Rag sabaan ka sabaan baan samaanta u badiyaa
Hadduu saakimi waayo
Salligaan u dhigaa iska seexo idhaa
Hadduu saakimi waayo.
Caanilhii hasha suub baan, saddex goor u lisaa ku sarriigo idhaa
Hadduu saakimi waayo
Sumalkii rugta joogiyo sogobkaan u qalaa
Hadduu saakimi waayo
Sarriiggii cadameed baan subaga ugu badshaa
Hadduu saakimi waayo
Gabadhu suurad wanaagsan baan, surradda ugu dhisaa
Hadduu saakimi waayo
Xoolo gooni u soofiyo sadadaan ku ladhaa
Hadduu saakimi waayo
Seeddow mood iyo nool iyo salaantan u badshaa
Hadduu saakimi waayo
Salaaddaan lallabaayoo, salinkaan qabsadaayoo,
maydal suulal
Madow iyo sulub eebo ku joogtaan sararta ku dhuftaa
sambabka ka baxshaa
Markaasuu salimaa igu saakin noqdaa.

LAYLIS :

1. Si tifaftiran uga faallood gabayaagu sida uu ula dhaqmi jirey dadka, waxa u ku dayi jirey haddii uu sidaa waayo iyo waxa uu yeeli jirey haddey ka fursan weydo.

Sharax :

1. Sabaan ka sabaan: waqti badan; saakimi waayo: hakan waayo.
2. Salliga: dermada
3. Suub: magac haleed
4. Sumalkii: wankii; rugta: reerka
5. Sarriigii: bariiskii
6. Surrad: heeryada aqalka.
7. Soofa: taaga
8. Sado: xoolaha boqorrada la siiyo.
9. Mood waa eray loogu yeedhi jirey boqorrada iyo awliyadu markay dhimato xabaalahooda.
10. Lallaba: colkaan isugu yeedhaa.
11. Salinka: salliga Nebiga.
12. Maydal: faras madow.
13. Sulub eebi ku joogto: waran.
14. Sararta: oofa.
16. Sallimaa: is-dhiibaa, saakin noqduu: i oggolaadaa.

geed maqlay. Isla qacdiiba wuxuu arkay in nin duleedka soo jiitamayey, gadaalna hadba isaga oo dhiillaysan, dhaymoonaayey. Ninku wuxuu shanshada haystay qori madhan, si-duu u soo dhacdhacayey baanu isku tuuray aqalka hortiiisii. Wuxuu isaga oo neef kudinayey halbowlaha bawdadana dhiig hawda hayey, Hiirad ku yiri, «Waar ma ina Ducaalaad tahay? «Haa» buu Hiirad isaga oo firkanaxsanaa ninkii u celiyey. «Waar cadow baa raadkayga ku jooga ee, oo ilaa raqba waa ku rageede i magan geli...» Ninkii baa Hiirad yare ku yidhi «Oo maxaan yeelaa?» ayuu yidhi isaga oo ay arrin ku balladhatay «Qobtolkaa iyo rarodawrtaa, soo qaad oo igu ded nimankana na dhaafa ku dheh, haddaad sidaas yeeshana qorigan baan ku siin doonaa». Ninkii baa Hiirad yare ku yidhi wuxuuna u raaciyey «Waa adiga iyo aabbahaa ceeb ku taal.»

Hiirad yare sidii buu yeelay; oo ninkii heeryadii buu ku dedey. Walibana lax nayl yar ransaneyseybuu qobtolkii dusha ka saaray. Wax yar dabadeed bay raggii ninka raad gurayey yimaaddeen, oo markiibana gurigii gelef ku qaadeen. Goortii ay baahdhis kaga quusteen ayey Hiirad warraysi ku bilaabeen, «Waar ninkii dhutinayey ee halkan soo maray mee?» Erayadii ay yidhaahdeen buu Hiirad ka dabayidhi, «Ninkii dhutinayey . . ninkii dhiiggan ka dhiigu ka da'ayey. . . ? Ninkii qoriga sitay? . . Ninkii . . Ninkii . . , «Hal-kaas uun buu uga waday oo ku celceliyey sidii wax waalan ilaa ay ka qatocbeen, qaarkoodna cadho iyo xanaaq isla madax mareen.

Nimankii midkood baa inta uu aad u cadhooday yidhi, «Maqal yarowe, annaga hadal bakayle ha na barin ee ninkii mee? Hiirad intuu qobtilkii dacad kaga fadhiistay ayuu naysii koru qaaday oo yidhi: «Anigu hadal bakayle ma aqaan ee heesta naylahaan aqaan.» Markii caga jugleys iyo indha cad-days lagala quustay ayey sabaale ku dayeen. Ninkii ragga u weynaa baa eebo samay cas oo la xardhay leh, xaasaw qurux badanina lagu xiddecyey Hiirad u soo fidiyey oo yidhi: «Adeer haddaad ninkii noo sheegto, eebadaas quruxda badan leh baan ku siinayaa.» Mid kale ayaa sii tirtisiyey, kuye, «Waa fariid faruurya cad, oo wuu inoo sheegayaa.» Hase ahaatee, wax bog iyo baabaco leh, oo ninkii waan arkay soo mariya baa la waayey. Nimankii intay aad u cadhoodeen, ayey inay

yarka dilaan ku goosteen, hase ahaatee, intay taladagorfaynayeen ayuu Ducaale oo ay saanaddiisii u dhammayd soo galay. Ducaale markuu warkii qaatay ayuu nimankii fadhiisiiyey, oo ku yidhi «Waar bal horta fadhiista aan diifta idinka reebay». Kolkii uu gogol iyo cunto geed guriga kambalkiisa ku yiil ugu geeyey, ayuu ninkii dhawaca ahaa meeshii ka soo saaray oo dhaymo iyo dhuuni ula dhaqaaqay.

Marti-soorkii ka dib ayuu Ducaale nimankii usha diirka uga qaaday oo ku yidhi, «weligayba gurigeyga marti u soo hoyatayna laguma qadin, magan soo gashayna laguma dilin, maantanana laga bilaabi maayo, ee orda oo dantiin qaabsada.

1. Earayo la sharraxay:

1. Hawda: aad u baxay
2. Balliidhay: aad u naqoobey
3. Xif: dhereg dhaaf
4. Jaanjiyeen, hilib yar
5. Dharaarinta: duleedka
6. Ribbatey: adkaatay, murugtey
7. Xeerbeegti: garyaqaan
8. Xirribfogaan: ildheeraan, tali-aqoon
9. Muquuno: xoolaha ninka wax soo doonta la siiyo
10. Waaqle: cidla.
11. Gelef: baadhis
12. Diifta: gaajada iyo daalka
13. Sabaale: sasabo
14. gorfayn: jeexjeexid.

K a s m o.

1. Waxaad sheekada ka soo akhriday in Ducaale ahaa nin ay iskugu yimaadeen sifooyinka wanaagsan ee ninka Socmaaliga ah lagu yaqaannay. Waa maxay sifooyinkaasi?
2. Magangelyada iyo deeqdu waa laba sifo oo Soomaalidu ku faani jirtey. Ka faallood sida Ducaale labadaa arrimood uga soo baxay?
3. Waa maxay waxyaalaha ad sheekada ka akhriday ee ku tusaya in Ducaale nin xoolo leh ahaa

4. Ka sheekee xilka iyo waajibka saarraa haweeneyda Soomaaliyeed ee reer guuraaga ah. Haweeneyda sheekada ku jirta, ma ahayd mid ka soo baxda xilkaa iyo waajibaadka? Sideed ku ogaatay?

DEEQSI MA DEEGO

Xariir wuxuu ahaa nin sabool ah oo aanay xeradiisa wax beerkooda la calaliyaa u soo hoyan jirin, qaalin lo'ah oo rima-nayd mooyaane. Isaga, afadiisa iyo seddexda carruur ah ee ay dhaleenba waxay ku noolaayeen saca caanihiisa. Marka uu gudhan yahayna waxay quudan jireen qadhaab iyo hadba wixii kale ee calafkood camankooda ku guro. Hase ahaatee, intiisaas buu imanka ku qabey; reerkana hanti u ahayd

Waagii dambe, ayuu boqorkii dalka xukumi jirey iyo kaaliyihisii socdaal ku soo mareen miyiga si ay dadka baadi-yaha deggan u soo indhaindheeyaan. Iyaba waa yaabe! am-mintu waxay ahayd fiid dambeed markii ay boqorkii iyo kaa-liyihii jeeskii Xariir duddadiisa isasoo taageen ee «Maxaa lagu soo hoydey»? Muska ka soo laliyeen! «Nabad e idinku maxaad ogeydeen?» Xariir baa ugu celiyey, isaga oo marti-da u soo hoyatey ee aanu wax sooryo ah u tebin karayn aad uga uurxumaa. Xiskiisa waxa taabanayey dareen aad u qoto fo-gaa oo laba af lahaa!! Mid gacantiisa madhan u doodayey, iyo mid deeqsinimada u dhalashada ahayd u doonyo-qaad ahaa.

Xariir wuxuu aad iyo aad u tixgelinayey dubaagiiisana maad weyn ku lahayd, diifta, iyo baahida hayn karta marti am-mintan oo kale socota! Inkasta oo aanu hanti buuran oo uu wax ka bixiyo weligiiba yeelan haddana xariir lagu yiqiin nin dadka dhibaataaysan u naxa inuu u gargaarana naftiisa u hura.

Degdeg buu markiiba oodrogadii dhinac uga leexiyey oo labadii uga hortagey, isla cagidiiba wuxuu inta dab shiday ardaaga ku kala bixiyey gogol, dermo darfooley ah, haraag weylaalis iyo labo barkimo, ka koobnayd.

Soo dhaweyntii martida markii uu dhammeeyey ayuu af-adiisii u yeedhay oo ku yidhi, «Xalan; ariintu caawa waxay joogtaa, labada daran lagu doorransii», waa ceeb iyo caydh, ee mid inoo door. Xil weyn baa ina kor saaran oo marti baa joogta, xoolana inoo sacaa aynu carruurta u dhiijjinno. Bal taliyoo maxaynnu martida ku sooreynaa.» Run ahaantii xa-riir martida lama sheekaysan mana u waraysan ee qabanqaa-badii sooryada ayuun buu markiiba ku dhaqaaqay. «Xariir» bay ugu jawaabtay Xalan, «Ilaahay xoog ha mooga, martiduna way aragtaa inaan xerada xoola kala inoogu jirin, ee sara kac oo gawrac, ilaa martida inoo hoyatey kama seexan karnee.»

Hilibkii markii wax laga cunay ayaa boqorkii Xariir Su'aal u soo jeediyey oo yidhi, «xerada waa aragnaaye, wax xoclo ah oo kale ma leedahay?»

«Tii Ilaahay way buuxdaa, xeradaydase wax xoola sheegtaa oo kale uma soo hoydaan, meelna uguma maqna» ayuu Xariir ku jawaabay.

«Hadda maxaad hanti kale ah oo aad leedahay? Kaaliyihii boqorkaa Xariir weydiiyey, «Waxan leeyahay, muruqayga maankayga iyo kalsooni aan eebbahay ku qabo.» Ayuu ku jawaabay Xariir. Labadii yaab iyo fajac baa Ilaahay u keenay. Boqorkiibaana su'aal kale Xariir u jeediyey, oo yidhi, «Oo annaga miyaad na garanaysey, maxaad sacaaga keli ah isaga qashay . . ?» Xariir baa intuu labadii nin hadba mid jalleecay isaga oo ilka caddaynayey yidhi, «Oo maxaad iigu soo hoyateen haddii inaan sacayga iska qalo aydaan doonayn. Anigu waxaan keli ah oo idin garanyaa inaad marti ii soo hoyatey uun tihiin, waxana il foolxumo noqotay inaad aniga oo dheregsan gaaji ila agjiiftaan.»

«Oo caawa haddaad sacii qudhahaa noo qashay maxaad berri carruurta u lisi doontaa?» Kaaliyihii baa weydiiyey. Xariir oo aftahamo Ilaahay ku mannaystay baa degdeg u jawaabay oo yidhi «Soomaalidu hore ugu maahmaahday:

**«Waad dad yartahay dagaal looguma daayo
Waad duunyo yartahay deeq looma daayo
Waad baahan tahayna baqtiga looma cuno**

Haddaba, anigu wax kale oo aan idin ku sooro ma aan hayn; xaaskayguna kollaba gaajo u dhimannaayaa kol an u qadhaabana». Labadii nin baa dhafoorrada qabsaday. Haboonkii markii la baryey ayuu suldaankii Xariir u yeedhay oo ku yidhi, «Ninyohow aad baad u wanaagsan tahay, waannu kuu mahad-naqaynaa, annagana waxa nala gudboon, inaanu kuu abaal gudno. Sidaas darteedna waxan kaa codsanaynaa in aad Jimcaha dhow salaadda jimcaha dabadeed masaajidka agtiisa iigu timaaddo». «Walaal inaan abaalgud ka helo kuuma marti soorin» buu Xariir boqorkii ugu jawaabay, «Haddaad adigu iskaa wax iila damacday waan isaga baahanahay; waxaanse jecelahay inaan ku ogyesiiyo in aan kollaba anigu wax kuu soo doonayn».

Boqorkii baa mar labaad hadalkii qaatay oo yidhi: «Ar-rintu sidaa mooddey ma aha. Sicii magdhebi meynno, ee waan kaa hayn roon nahay: inaannu wax ku tarno ayaan doonaynaa, sidaad adba dadka wax u tarto. Miyaanad maqlin «kuugu dhiijiyaa loogu dhiijiyaa, kuu cantuujaana waa la cantuuja.» Sidaa awgeed, waa inaad Jimcaha soo socda ma-saajidka timaaddaa» goortuu arkay in boqorkii yeedha ku ad-kaysanayo ayuu Xariir ogolaaday.

Muddadii Jimacaha iyo subaxdaas oo isniin ahayd u dhe-xaysey, wuxuu xariir carruurtiisii ka afhayey maydhax, rogob iyo midho u caynta uu ka soo guri jirey.

Aroortii Jimcaha markii waagu dillaacay ayey Xalan odaygeedii toosiyey oo ku tidhi «Ee bal kac oo nimankii kuu yeedhayey carruurta wax uga doon.» «Xalan, hoo baniaadan habeen xiraadkii kama badato. Sidaas waxaan go'aan ku gaadhey in aan hawl ku dhaqaaqo halkii aan gacan hoorsi uga dhaqaaqi lahaa», Xiriir baa sidaa ugu jawaabay Xalan.

Kolkiiba Xariir magaaladii buu u ambabaxay isaga oo xidh-mo xaabo ah degta ku sitey. Galabtiina wuxuu la soo dheel-maday kiish dhowr guntood oo miis kala duwan ahaa u qayb-sanaa. Salaaddii subax markii uu foodda ka qaaday, nin iyo geedna la kala gartay, ayuu yaambo la booday oo meel guriga duleedkiisa ahayd oo carrasan Eebbe u doortay, qodis ugu dhaqaaqay. Markii uu carraggediskii iyo geedqaadkiiba dhammeeyey ayuu cantoobo masaggo ahayd oo safarkii yaraa uga hadhay soo qaaday oo ku shini waareeyey.

Calaf duug ma yeeshee, dhowr casho kaddib baa Eebbe cirka iyo dhulka isku salaaxay oo ay xareeddu meel kastaba mulacyeysey. Sannado kooban gudahood buu ninkii xariir gurigiisii ciidan iyo calafba cimidh noqday; isaguna hawshii u qabtay halaabadeedii ku raaxaystay.

Bari dambe ayuu maalin maalmaha ka mid ah boqorkii socdaal u soo baxay oo beeshii Xariir ku dhex noolaa soo ma-ray. Guriga Xariir markii uu ku beegnaa ayuu fiiro gaar ahayd siiyey si uu u ogaado waxa ninkii saciisii qur ahaa u qalay qayb to-dhaban yahay.

Markii boqorkii barwaaqadii iyo bashbashtii reer Xariir ku jirey arkay ayuu wuxuu laabta ku hayey halmaamay oo yi-

dhi, «Waar Xariir, xaggee baad waxan oo xoola ah dabaday ka heshay; maxaadse iigu iman weydey haddaan kuu yee-dhay?» «Suldaan miyaanad maqal maahmaahda: «Nimaan hawl gelin, haakah ma yidhaahdo». Yaa Xariir boqorkii ugu celiyey «Allay lehe waan maqlay maantana waa arkay. Adigana, maanta marka laga bilaabo waxaan kuu xilsaaray in aad noqoto la-taliyahayga xagga beeraha.»

B. Sharrax Erayadan :

1. Dudda guriga: duleedka
2. Tahli karayn: awoodeen, heli karayn.
3. Doonyaqaad: damiin, qareen.
4. Dubaaqiisa: xiskiisa.
5. Oodrogo: Buuxsinka kadinka, jiitinta.
6. Cagidiiba: qacdiiba, markiiba
7. Dhiijiyo: liso.
8. Mannaystay: siiyey
9. Afhayn: quudin.
10. Caynta: kaynta.
11. Dheelmaday: carraabay
12. Cimidh: buux.

T. Weydiimo:

1. Muxuu Xariir xoolo lahaa?
2. Maxay ahaayeen nimanka u soo hoydey maxaasay u soc-deen?
3. Maxaad ka garatay aqoonta Xalan?
4. Maxaa looga jeedaa ceeb iyo caydh!
- 5e. Muxuu Xariir u diiday in uu boqorka albaalgud u doon-to? Ka faallood sida u Xariir arrintaa ka yeelay.

J. Kasmoo iyo eraykordhis.

Sheekada akhri; dabadeed ka soo gaar erayo ama wee-dho kuwa soo socda la macno ah:

1. Caydh ama xoolo yari.
2. Wixii loo qoray ama Ilaahay siiyey.
3. Bariidada ama salaanta habeenkii.

4. Xoclo badan.
5. Hadal yaqaan.
6. Gashi-bixin ama deyn-bixin.
7. Waan kaa xoclo badnahay
8. Casho ama cunno habeen.
9. Baryo ama tuugsi.
10. Tukaday.
11. Roob hortii abuurka la rido.

X. Maxaa looga jeedaa erayada iyo maahmaha soo socda?

1. Halaabad
2. Cirka iyo dhulka isku salaaxay.
3. Beerkooda la caliyo. e
4. Labada daran lagu doorransii.
5. Dhafoorraday qabasadeen.
6. Calaf duug ma yeesho.
7. Waad baahan tahay baqti looma qasho.

WAA XAQ

Wuxuu ku barbaaray miyiga, weligiina magaalo subax kama soo taasin. Xoolaha dhaqaalahooda ayuu aad u yiqiin. Nolosha miyigana meel fog buu ka gaadhey. Magaalada haddii wax looga baahdo, aabihii baa reerka u safri jirey.

Illayn ninkii aan dhimman waaya dhibaato waa u hurti la'aane, maalintii dambe ayuu aabihii allaystay, isagana irrido hawleed oo hor lihi ku furmeen. Markii Jiilaal dhaartay, caanona jeesteen ayuu reerkii u soo safray isaga oo neefaf ari ah waday. Jidkii haddii ay soo mareen ayaa baabuurkii ay fuushanaayeen mar qudha ah uu jirjircadka iska rogey. Intii hadhuubkood buuxsamay way geeriyootey. Faaraxse dhaawac uu la miyir doorsamay oo aan nabar muudda lahayn. ayaa gaadhay. Markiiba waxa goobtii guul daradu ka dhacday u soo gurmaday dadkii beeraha ka dhawaa iyo baabuurrada waddada marayey. Faarax iyo dhaawicii kaleba waxa degdeg loogu daadgureeyey isbataalkii ugu dhawaa.

Laba maalmood kaddib ayuu miyirsaday oo wax kala gartay. Markiiba waxay ishiisu ku dhacday waxyaalo aanu weligii il saarin. Sariiro, dhar cad lagu dedey, dhalooyin sariiraha qaarkood ka soo kor-deldellaa, iyo dad sariirahaas ku dhul jiifey. Isaga oo aad u yaabban, ayuu ninkii sariirta ku jiifay oo ma'naxe la odhan jirey waraystay oo yidhi, «Waar bal meesha iiga warran?» «Meeshani waa aakhiro!» ayuu ugu jawaabay Ma'naxe «waa xaq!» Faarax baa isdhiibey, isaga oo aad u naxsan. Cabbaar markii uu aamusnaa ayaa nin dhakhtar ah oo cad iyo gabadh kaaliso ahayd, oo iyaduna dhar cad xirnayd, qolkii Faarax jiifay soo galeen, oo dadkii safkii Faarax ka soo horjeeday yiillay, too-yasho iyo wax-u-qabad ku bilaabeen. Waxa kale oo u arkay gabadh iyaduna dhar cad qabta oo dadka cunto u qaybinaysay.

Illayn la yaab ma lahee intuu is haysan kari waayye buu Ma'naxe la hadlay oo uu yidhi «Waar kuwanina maxay ahaayeen.» «Waa malaai'gtii qof walba wuxu kasbaday siineysey Ma'naxaa miskiinkii ka sii dhalaaliyey. «Waa xaq!» ayuu Faarax mar labaad yidhi. Waxaanad aqoon u lahayniba waa belaayo adduune, wuxuu haddana arkay dad qolka qalliinnka la geynayo oo rarab ama dhooliyaal lagu walwaalayey. Mar-

kaas inta uu jiifkii sidii wax boodaya ka hinqaday, ayuu Ma'naxe ku yidhi, «Xaggee baa loo wadaa?». «Waa qoladii la xisaabay oo cadaabtay iyo jannada ayaa loo kala dirayaa». «Waa xaq!» buu misoole sidiisii ku celiyey.

Naxdin iyo argagax inta uu Ilahay isugu keenay Faarax ayuu daaqad wejigiisa ku beegnayd eegay, wuxuuna arkay Awr Afar ahayd oo isbataalka xaabo u sidday. Ma'naxe oo markaas in uu kaco oo uu soo fooldhaqdo u kaankaansanayey ayuu su'aal kale ku celiyey oo yidhi; «Waar awrtan aakhiro joogtaana maxay ahayd? «Waxay siddaa xaabadii cadaabta lagu shidi lahaa», ayuu ugu jawaabay Ma'naxe. Isna geddiisii «Waa xaq!»

Muddo yar ka dib ayey dhakhtarkii iyo kaalisadii sariirtii Faarax soo gaadheen oo intay kaadhkiisii qaateen, daawooyin ugu qoreen iyaga oon afka u kala qaadin!. Markii ay ka tageen ayuu Ma'naxe weydiyey oo yidhi «Waar maxay anigana ii qoreen? . . «Cadaabta!!» Ma'naxaa degdeg ugu jawaabey.

Hal cabbaar ah markii uu fikeray ayuu Faarax, intuu xanuunkii hayey iska ilaaway, degdeg u kacay, oo irridda ka booday. Deetana orad buu isqaaday isaga oo doonayey inuu cadaabta cago kaga baxsado. Shaqaalihii isbataalku markay addin ku gaari waayeen ayaa baabuur Boolisku lahaa lagu eryey oo sariirtii lagu soo celiyey isaga oo lahaa «Haddii aan ifkii camal fasho, malaai'gta Cadaabtuna cago iguma gaadheen.» Faarax dadku waxay u qabeen in ay jigtii gaadhey wax u dhintay, cidina ma aanay warysan.

I. Erayo Cusub :

1. Barbaaray: koray
2. Allaystay: dhintay
3. Dhabartay: caddaaday, ballaadhay
4. Miiraabay: wax kala gartay.
5. Tooyasho: waraysi

2. Ka dhig inay Ma'naxe miyi talo ku qabsatay Faaraxna la joogo. Ka sheeke waxyaalaha Ma'naxe laga maadsan lahaa.

BIYUHU WAA HALBOWLAHA NOLOSHA

Curis.

Waxay ahayd maalin Jimce, markii ay Kooxda Cayaartoyda ee Gobolka Togdheer, inay magaamadaxda u ambabaxaan isu diyaariyeen. Cayaartoydu waxay ka koobnaayeen dad dhinaca da'da, dala'qoonta iyo waaya-aragnimada akaakaw ahaa. Arday aan weligood miyi arag iyo kuwo laba-gardaaq ahaa oo miyi iyo magaaloba yiqiin.

Wax wadaha baabuurka iyo Guddiga Maamulka canaan, hiif iyo hadallo dhiif kulul oo inna dhaqaajiya ku saabsanaa loogu ridoba, baabuurkii baa guuxay, dabadeedna or, sacab iyo heeso isku dhex daadsanaa baa lagu dhaqaaqay. Ciyaartoyda waxa mid kastaba calooshiisa miranayey dareenno kala jaad-jaad ah — cayaarta yaa badin doona, maxaad adigu guul soo hoyin doontaa? Goormaa Xamar la gaadhi doonaa? — Dad badan waxaa xiise weyn u ahaa aragga Magaalada Xamar oo aanay hore u tegin.

Xilligu wuxuu ahaa kaliil dhahartay oo dhulku oomas iyo abaar la engegey. Qorraxdu barqo gaabba fallaaro dhamaac dab ka kulul bay dhulka oogadiisa ku ganeysey. Ciddii dhabarka u dhigta sidii buread camal bay markii u dhalaalineysey. Dhirtu caleen way ka xuubsiiibatey, geed cawsna wuu gadmay, xamashna isaga hadalkiiba daah!. Bannaanka buurta, carriska, iyo dooxada midkoodna calaamad kuwa kale lagaga sooco, dhinaca geedqabatinka iyo iwaadka toona kama lahayn waxa keli ah ee lagu kala garanayeyna wuxuu ahaa abuurka ama dhismaha juraafiga. Waddada hareereheeda wuxuu baabuurku karaar ku dhaafay dhaan habeenno soo dhaxay, oo dad ay dhafoorradooda baahiyo goddeyna luu-inayeen. Waxa kale oo iyaguna waddada hayey geelal dhalandhool ahaa, aanad gurinka, galoofka iyo irmaadka kala garan karayn, sababta oo ahayd iyada oo taag darro awgeed daawku sii wada dheeraaday. Markii kadin geel ah la weedaartoba, waxay isku ku dhacaysey koreyo beerqaansoobey oo waddada hareeraheeda hirbictamayey. Waa camal geel jire, ee ilmo carruur ah oo toban jir wax buuran kor u dhaafin amase gaadhinba ayey gudinta, hadhuubka iyo maqaarka, inta degta loo saaro saddex ilaa afar caanamaal socod u yeellaadaan, Kuwaas oo ay harraad iyo macaluul u sii dheerayd baa waddada

badhtamaheeda intay marka qaarkood is taagaan, baabuurka gacanta u hoorsanayey oo «Biyocay» «waraabiyaay» ku boo-yayey. Hadaqlaha adhiga hadalkii dhaaf! lo'ina waa horeba' way roqatay!

Alla dhulku foolxumaa oo indhaha u daranaa, bal bag-cadda Ilaahay carro edeg qayb inooga siiyey eega». Fu'aad oo markiisii hore cadan ku dhashay kaddibna aan habeen magaalaa ka bixin baa yidhi: «indhagubaa la yiraahdaa ee indhaha oo qarso oo dhulka ha eegin». Wiil saaxiibkii ahaa baa isaga oo badawsanayey Fu'aad ku yidhi «Oo maan muraayadahayga ka gashado» Fu'aad baa dooddii ku xidhay.

Saddex toddobaad kaddib bay kooxdii Xamar ka soo noqotay iyaga oo jidkii dib u soo qaadayey. Waa isla dadkii, duunyadii iyo dhulkii ay shalay sii mareen, hase ahaatee, wax kastaaba weji cusub bay markan yeesheen: Xareed baa gal iyo gelgelin ba galac leh, dhirtu manacaleen iyo midho weli curdan ahaa bay huwatey Adhigii shalay waddada dhinacyadeeda wadhnay oo durduro iyo garmaamuu geedihii kaga jeestey. Geelii Dorraad dhalandhoolka ahaa, xareed baa dhinac walba ka xigta, haddana ma dhuganeyn! Koreyadii kaftan iyo legdin bay ku heellan yihiin. Dhaankii heeryadii baa laga rogey, haamihii biyaha lagu dhaamin jireyna durba ciir baa laga calleeyey. «Waar Fu'aad muraayadii ma gashan tahay? saaxiibkii baa afka ingiriis ku weydiiyey. «Maya ee dhulkaan daawanaay», Fu'aad baa ku iwaabay. «Malaha aad buu maanta u qurux badan yahay?» «Haa oo xitaa dhagxaantuna way qurux badan tahay». «Haddaba ogow inay noloshu, dhinac kasta oo loo eegaba, biyaha ku xidhan tahay waana sidii Ilaahayba u sheegaye, shay kastaaba biyuhu ku nool yahay, kuna qorux badan yahay»

ERAYO CUSUB.

1. Akaakow: asaasaq, badow
2. Laba-gar-dacq: laba dhaqan-yaqaan.
3. Dhaqaaq: canaan, hadal kulul
4. Dhaharatev: adhaatay, caddaatay, kululaatay.
5. Omos: kulul
6. Dhamac dab aad u shidan, halas
7. Ganis: riddis, toogasho, abbaarid
8. Burcad: subag aan la shiilin.

9. Xuubsiibatay: caleentii ka dhacday ama ka dhammaatay.
10. Luudis: socod taag darro ah.
11. Dhalandhood: socod harkii ah socod labood ah maalin iyo habeen.
12. Calocf: hasha aan rimay iyo irmaan toona ahayn.
13. Kadin: geel xaro keli ah wada gala ama qof wada leeyahay (boqol halaad)
14. Hirbictaan: socod taag darro, daadka oo keli ah.
15. Caanamaal: habeen iyo maalin, (24 saacadood)
16. Calleyey: buuxiyey.

SAADAASHA ROOBKA

Curis.

Nafleydu dhammaanteed — geed ha noqoto amase guunyo, dad, dugaag iyo xayawaanka kale kii ay doontaba ha ahaatee, waa biyo ku-nool. Haddii biyo la waayona nolol la waa! Haddii aynnu xaqiiqadaas ogaanney, waxa kale oo aynnu isweydiin karaa: xaggee waxaas oo halqi ahi biyo ku filan oo noloshooda kaafiya looga helayaa? Jawaabtu waa dhowdahay wayna dhib yar tahay, — Isha keli ah ee waxaas oo nafley ah biyo ku kaafiya kartaa waa Hogol roob oo ku hoorta. Hore ayaaba loo yidhi: «Cir Allaa, uun Alle, wada oon tira».

Roobku haddaba, sida la og yahay wuxuu da'aa xilliyo gaar ah, siiba dalka Soomaaliya, sababtu waxay la xidhiidhaa iuguraafiga. Dadka Soomaaliyeed, xoola dhaqato ha ahaato, beeralayse, ha noqodeen, wuxuu xilliga roobka ku qiyaastaa, saadad waayo aragnimo dabeecaddu bartay ku timid. Arrimaha ay odayaashii hore ka faalin jireen waxa ka mid ah: xiddigaha, dabaysha, iyo cimilada (kulka qorraxda ama huurka). Tirada maalmaha, bilaha, ururta, dirirka iyo dayaxa ayaa ah, waxyaalaha saadaasha roobka loo cuskado. Xamliga dabaylaha jabada ay kolka ka dhacayaan iyo amminta ay dhacayaan aab iyaduna cilmiga saadaasha kaalin weyn bay kaga jirtaa. Qofka cilmiga noocaas ah yaqaan, waxa lagu magacaabaa xiddigiyo aadna waa loo tixgeliyaa.

Run ahaatii dadka oo keli ah ma aha cidda xiddigisaa ama roobka saadisa! Xoolaha meesiyaal ka mid ah baa xilli qoq; dhirta qaarkoodna way xilli magooshaa — Xayawaanka cilmiga saadaasha ugu sii xeeldheer waxa ka mid ah kuwa suura — sida diinka, raha iyo mansacagaleyda. Mansacagaleyda haddii aynnu soo qaadanno. Waxaynu arkaynaa

inay xilliga jiilaalka geed madawga (geed madawga waxa ka mida: Higlada, Canjeelka, Qalanqalka, Qaydarka iwm.) koriisa fuusho, oo biyo gu'ku sugtaa. Geedkaas bay laan laanihiisa ka mid ah isku martaa, kamana degto ilaa naqa dambe ka curanayo. Muddadaas oo dhan wax ma cunto ee way soontaa. Marka cirku cusbaado, ee uu xilli gu' soo dhowaado, aye toostaa oo madaxeedii cirka u jeeday hoos u soo hoggaamisaa. «Mar haddii ay masaddii madaxa soo laalaadinesey, Hayaay Gu' waa ina hayaa!» baa la is-gaadhiisaa.

ERAYO CUSUB.

1. Halqi: Nafley badan oo kala duwan.
2. Kaafiya: ku fillaada
3. Hogol: roob isku mar (da'a) meelna wada hela.
4. Magoosha: maan iyo caleen aan roobku bixin saarta.
5. Sura: seexda oo aan muddo dheer toosin.
6. Hoogaamisa: foororisa.

LAYIS

1) Adiga oo la kaashanaya odayaasha Degaanka iyo cilmiga sayniska, docn macnaha, iyo wax ku qabsiga erayada soo socda:-

- 1) Malluugaha: dirirka, fooraha, ururta ama laxaha. Cirrimistas ama cirhurista saxarqaadda, seermawendo, dufka idaha. Naylo jaliye: dirir cawleed.
- 2) Ka sheekee sida diinku saadaasha roobka u sameeyo.

MURTIDA IYO MAAHMAAH

Suugaanta Soomaalidu dhowr qaybood oo kala duwan ayaa ka mid ah: Maansada, Murtida, Maahmaahda iyo Sar-beebta, ayaa ka mid ah qaybaha u waaweyn. Murtida iyo maahmaahu waxay doortay weyn ka cayaaraan habaynta hadalka hahodanaynsta isaa doodaha, khudbaha iyo qoraalkaba waxa loo cuskadaa murtiyo ama maahmaaho si macnuhu u qota dheer-raad, ducda hadalkuna u xeel fogaato.

Maahmaahda iyo murtiduba waxay ku baxaan madal la isku haleelay, ama munaasabad arrin lagu gorfeeyey ka dibna inta carrabka lagu xafido ayaa la isu tebiyaa, oo la kala dhaxlaa.

M u r t i d a .

1. «Saadambaad garan» (Dhallin Ileeey).

Waxa loo cuskadaa qofka kugu tala diida.

Murtidan waxa bixiyey nin Dhallin Ileeey la odhan jirey oo qarnigii 19aad horaantiisii noolaa. Dhallin wuxuu ahaa nin aftahmo badnanaa; oo hadalka afkiisa ka soo baxaaba uu xikmad ama maad ahaa. Dhallin wuxuu kale oo ahaa nin dagaal neceb sidaas darteedna waxa lagu xaman jirey cabsasho. Dhallin murtidan wuxuu bixiyey mar ay isaga iyo saaxiibbadii duullaan inay saaraan u ballameen. Maalintii colku bixi lahaa laba casho markii ay ka hadhay, ayaa Dhallin oo faras ku jooga nin qoladii lagu duuli lahaa ka tirsani la kulmay oo isaga ka maadaysanayey uu Dhallin ku yidhi: «Dhallinow faraskaa-gu ma dheereeyo». «Saadambaad garan», buu Dhallin ugu jawaabay. Ninkii wuu gartay in Dhallin duullaan u jee-dey, waana laga digniin helay.

2. «Adduun i khatal i qatal» (Aadan Gallaydh):

Waxa murtidan loo cuskada ninka intuu wax istaawiyo haddana taladiisa ku jaba.

Murtidan waxa curiyey nin Aadan Gallaydh la oran jirey oo qarnigii 18naad noolaa. Aadan wuxuu ahaa nin xoolo iyo iyo xawadba ilaahay ugu roonaaday Wiilashiisu laba iyo toban (12) bay mar ku wada gaashaan qaadeen. Geeliisuna marna intii uu noolaa kunka ma hoos marin. Aadan waxa u been sheegay inammada iyo xoolaha, wuxuuna istaawiyey kibir iyo haybad.

Waxa dhacday in wiil uu dhalay nin dilay, markii tulud (hal) magtii kaga soo hagaagtay, ay la weynaatey uu ku jawaabay: «Haddii aannu hal dhiibeynno, nin ma aannu dilleen». Arrintaas oo dagaal dhalisay awgeed ayaa maalintii dambe goob labadii qolo ku kulantay. Aadan nin Boos Cawar la odhan jirey oo uu beri caayey baa intuu tumaate waran la helay, «Aadan dardaaran» ku yidhi, intaannu tii labaad ku dhufan. «Adduun i khatal» baa hadal ugu dambaysey.

3. «Dani Waa Seeto». (Ducaale Suldaan — 1800's).

Waxa murtida loo cuskadaa ninka kugu canaanta arrin aad ka fursan weydey inaad yeesho.

Murtida waxa yidhi nin Ducaale Suldaan la odhan jirey oo Degmada Hargeysa ku dhashay qarnigii 18aad dhexdiisii. Ducaale wuxuu ahaa nin aad u haybad weyn oo aan lagu dhici jirin. Waagii dambe ayuu isaga oo gedo gaadhey gabadh dhallin yar guursadey. Maalin maalmaha ka mid ahayd ayey niman Ducaale doonayey gurigii yimaadeen oo in odayga loo toosiyo doonay.

Gabadhii intay Ducaale oo jiifa faraha cagta midig faygoodka ka gujisey ayye tidhi, «Ee maxaad ammintaa meesha la la jiiiftaa? Kac, rag baa ku dul taagane u tag». Raggii baa inay gabadhii Ducaale Suldaan haraati ku toosisey la yaabeen oo yidhi: «sidee bay u dhacday inay ruux dumar ahi cagteeda kugu toosiso?» «Dani waa seeto» ayuu Ducaale nimankii ugu jawaabey isaga oo u sheegayey danta isaga iyo afadiisa ka dha-xasey. Arrintaas oo kale waxay Garaad Xirsi Faarax Xirsi oo Wiilwaal ku magac dheeraa, markii uu gabadh sidaas oo kale cag iyo canaan hurdo kaga kicisay. Markii Garaadka niman sugayey arrintii la yaabeenna, wuxuu wiilwaal yidhi, «Ha la yaabina, labadeeda lugood dhexdooda uun bay ugu aragtaye». 4. «Allahayow Aqoon ha nagu Cadaabin, Eexashona ha nooga Tegin».

Murtidan waxa had iyo jeer cuskada xeerbeegtida garta loo saaro, waxayna ku furaan go'aanka ay markaas dadka gar-ramaya maqashiinayaan. Ciddii ugu hor dhawaaqday ama tiraabtay la garan maayo, hase ahaatee, waxa la ogsoon yahay inay nin Suldaan ama beel daajiye ahaa iyo nin kale, hal isku qabsadeen. Guddidii mark ay dacwadii dhegeysatay ayey aragtay in duqa laga gar lahaa. Isla markaas waxay werwer ka qabeen waxa duqu yeeli doono. Markaas ayey gartu dusha uga baxdo. Iyaga oo haddaba afeef dhiganayey ayey yidhaadeen, «Allahayow aqoon ha nagu cadaabin Eexashona ha nooga tegin».

5. «Masaajid Dhagax Dhigo, Madalna Markhaati Dhigo».

Murtidan waxa loo cuskadaa markii aad waano, ama dar-daagan qof uga tegeysid, ama faraysoba. Waxa kale oo loogu laabqaboojaa qof gar uu lahaa markhaatigeedii dayacay, ama afti adag ka dhiiban waayey sidaas darteedna badh cad lagu duudsisay oo aad rabtid inuu dib u feejignaado.

Ereyga madal macnihiisu waa shirweyne la isku arkay, arrimo waaweynna lagu jeexjeexay ama la isugu muddo qaataay

MAAHMAAHO

Maahmaahdu guud ahaan waxay raacsan tahay Maansada, maxaa yeelay waxay mararka qaarkood yeelataa miisaan sida gabyaga u dhaca, kaas oo badanaaba xaraf fadhiista, sida, ««Masaajid dhagax dhigo, Madalna markhaati dhigo».

Maahmaahda wax loo cuskadaa waanada, doodda iyo lugkaabka guud ee hadalka; qoraal ha noqdo, afse ha ahaadee. Maahmaadu waxay sida murtida ku baxdaa madal la isku arkay, ama gole laga maansooday, ka dibna uurka lagu xafidaa, afkana waa la isugu tebiyaa.

1. «Seddex (hal) saddex way bishaa (qurxisaa) haddii ay ka badatose way bi'yaan: «Badhidu haweenka way bishaa, haddii ay ka badatase way bi'isaa; Maskari geed way bishaa, haddii ay ka badatase way bi'isaa; saarna beel waa bilaa haddii uu ka batase wuu bi'iyaa».

Maahmaadna waxa curiyey nin Soomaaliyeed oo deexda Banaadir ku dhashay, oo Xasan Geeddi Buutow la oran jirey, noolaana waqtigii uu gumaysiga Talyaanigu dhulka Soomaaliyeed Gacanta ku dhigay. Maahmaahdu waxay ku dhacaysey soo galaaga Talyaaniga oo uu u sheegayey inuu dhulka ku ahaa, siyaado ku badashadiisuna xumaan soo jiidayso, dadka Soomaaliyeedna, sidaas arrin u arkayey.

- (1) Lugkaab: maahmaha, murti, ama gabay hadalka lagu xoogeeyo.
- (2) Maskar: geed saar dhirta isku mara sida, carmada iyo dhiloowyahanka.

- (3) Saar: nin reer, beel, la yaal, hase ahaatee aan ka dhalan.
SHARRAX GUUD.

Shay kasta oo qurux, u sabab noqda, ama qaayo kale ku qotomaaba, wuxuu leeyahay qiyaas haddii uu dhaafo, qaabkii-su xumaado. Sidaas darteed, buu abwaanku inoogu sheegay inay saddexda arrimood ee kala ah: Badhida, Maskarta iyo saarka ama beel yaalluhu, qiime weyn mid waliba halkiisa ugu leeyahay, haddii uu xad-dhaafase, xumaan u keenayo, meeshii uu markii qurxinayey, ama wanaajinayey.

LAYLIS.

- 1) Sheeg sida mid kastaba, meeshiisa u qurxiyo, marka uu xadkiisa joogo, iyo sida uu marka dambe u bila-jebiyo, ama u xumeeyo.
2. «Far keli ahi fool ma dhaqdo».

Maahmaahdan waxa loo cuskadaa wadajirka iyo wax-wa-da-qabsiga.

Maahmaahda waxa tala ahaan uga tegey, nin talo ruug ahaa, oo yaqiinsaday in waqtigii uu god geli lahaa soo dhowaa-dey, sidaas darteedna doonay inuu dadkiisii la sii dardaarmo. Si aanay u kala tegin ee isugu duubnaadaan.

L a y l i s :

- 1) Qor maahmaah, hal tuduc oo gabay ah, iyo laba tuduc oo hees ah, oo maahmaahda kor ku qoran la macne ah.
 - 2) Qor saddex munaasabadood oo kala duwan oo maahmaahdan loo cuskado.
- (1) Fool-weyji: fooldhaqasho; wejimaris.
- (2) Godgelis: geeri, dhimasho.
3. «Muruqa laba suulle ninba si la ah».

Maahmaahdan waxa loo cuskadaa, qof aad isu xilqaan-tay, oo aad wixii awooddu ahayd, talo, toogga qumis, iyo mu-quuno, midkastaba ha ahaatee, aanad waxba kala hadhin, hase

yeeshee, kugu qawedey ama quudhsadayba. Maahmaahdu waxay baxday markii uu nin socdaal ahaa waqti adag guri yimid; guriga oo aan waxba oollin awgeed, ayaa ninkii socotada ahaa muruq duban oo laga yaabo in reerkuba keligii haystay, kana qatanaa la siiyey. Ninkiina mar la waraystay ama la kaftamay cabasho ahaan sheegtay in la qadiyey oo aan muruq engegan mooyaane wax kale la siin.

Muruqa laba suulle, wuxuu ku yaal meel halis ah oo haddii la gooyo aanu neefku ka dhaqaaqi karin. Hilib ahaanna Hilib ahaanna waa cad lagu adkaysan karo, lagana dhergi karo.

Ninkii cadka bixiyey isaga oo arrimahaas tix gelinayey buu yidhi; «Muruqa laba suulle, ninba si la ah».

L A Y L I S.

- 1) Xagee buu kaga yaal muruqa laba suulle? Weydii dadka xoolaha aqoonta u leh.
- 2) Isku dayey inaad keento maahmaah gabay, ama hees maahmaahdan u dhiganta.
- 3) Mahmaah nin aad isu xilqaantay oo abaal ka dhacay.

4. «Canaan ka yaab reer ma doojo».

Maahmaahdan waxa cuskada ama loo cuskadaa qofka talo ama tamar ku habboon loo soo bandhigay. Hase yeeshee, aan wax madax bannaani ah u lahayn arrintaas uu ku kaco. Maxaa yeelay cid talada uga weyn baa jirta oo aanu dhaafi karin.

Maahmaahdani waxay baxday markii wiil aabihii reerka kaga tegey, beeshii oo doog u hayaantay reerkii ka soo reebay, isaga oo ka cabsaday inuu aabihiiis geediga ku canaanto. Markii odaygii yimid ee yidhi; «Waar magacinba'e, maxaad reerka u doog raacin weyedy ee abaarta ugu reebtay»? ayuu inan-kii jawaab degdeg ah aabihii siiyey oo yidhi, «Aabbo, canaan ka yaab reer ma doojiyo.»

L A Y L I S.

- 1) Maxaad u malaynaysaa inaad yeeli lahayd haddii aad meesha inankaas joogtid?
- 2) Odaygu wax qalad ah arrinta ma ku leeyahay? Waa-
yo?

**5. «Maroodigu takarta ku joogta ma arka ee tan kale ku joog-
tuu arkaa».**

Maahmaahdan waxa loo cuskadaa qofka aan qaladaad-
kiisa eegin, ee dadka kale had iyo jeer u fiirsada!

Waxa iska jirta in Baniaadamku had iyo goor qaladaad
ku kaco. Qaladaadkaas oo laga yaabo inay qofka ku kacaya
qudhiisa waxyeelo u geystaan. Waxa isla markaas jirta inaan
dadka qaarkood gefkooda u fiirsan ee ay dadka kale gefkooda
raacraacaan. Taas oo laga yaabo inay faa'iidooyin badan ka
dheefi lahaayeen haddii ay dadka kale iska dhaafaan oo iyagu
isa saxaan. Waxaaba suurowda inuu arday, isaguba casharra-
diisa dayacaa mid kale isla ceebtaas lafteeda ku xanaakadiyo!
Maxay jawaabtu noqonaysaa haddii ay labadaas arday inay is
ceebafadhaan damceen?

Waxa jirta murti odhanaysa, «Cilmiga ugu fiican ee qof
bartaa, waa naftiisa». Maahmaahdani waxay ina faraysaa
inaynu horta ceebeheenna saxno, dabadeedna dad kale too-
sinno.

RIWAAYAD: DAGAALKII BEDER.

Biyihii Ceelka Beder:

Riwaayaddu waxay ku saabsan tahay dagaalkii u horreeyey ee dhexmaray Muslimiinta iyo Gaaladii Reer Qureesheed. Wuxuu ka dhacay ceel Beder la yidhaahdo oo Maka' iyo Madiina dhexdooda ku yaalla.

Shakhsiyaadka Riwaayadda:

Maxamed: (Nebi Maxamed Nabadgeliyo korkiisa ha ahaato)

Abuubakar:

Abuusufyaan

Nin adhijir ah

Al: Xabaab Bin Al-Mundir

Cumar

Sacad

Sawaad bin Qusayna

Cali

Abuujahal

Umayta Binu Khalaf

Cumar

Cutba binu Rabiica

Umayya

Iuhayn

Shaybata

Allmayala

Nin fardafuul ah

Aswed

Xamsa

Ibnu Xamaam

Abuu Xudayfa

Cabdiraxmaan

Boflaal

Mucawad.

DAGAALKII BEDER

Aragtida I.

Abuusufyaan iyo nin adhijir ah oo Ceelkii Beder jooga:
Abuusufyaan: — Waar waxan ku waydiiyey wax cid ah meelahan ma ku dareentay?

Adhijirkii: — Seddex nin baa taaggaa Awr tu'isay daba-deed laba wiil oo biyo aroor ahaa baa awrtii kaxaysatay. Intaa mooyaane, cid kale ma arag.

Abuusufyaan: — Halkay awrta tu'iyeen i tus?

Adhijirkii: — (Isaga oo farta ku fiiqaya meel dooxadii ceelku ku yaalley ka mid ah) meeshaasay awrta tu'iyeen.

Abuusufyaan: — (Halkii buu tagayaa oo uu ku foorarsanayaa deeto wuxuu qaadayaa saalo geel oo uu burburinayaa. Waxaannu ku arkayaa laf timireed). Kollay neefkaasi Yatrib buu ka soo daaqay.

Adhijirkii: — Ma waxaad ku aragtay laf timireeddii Yatrib?

Abuusufyaan: — (Sidii oo uu isagu isla hadlayo) Laate iyo Cusaan (laba sanam oo ay caabudi jireen) ku dhaartee waa ilaaladii Maxamed. (Safarkiisii buu degdeg ugu noqonayaa. Markiibana horey ka soconayaan iyaga oo ka baydhayaa waddadii la yaqaanay. Abuusufyaanna safarka madax ka yahay).

Adhijirkii: — (oo isla hadlaya): Tolow waa maxay ninkan safarkii uu watay, ka duway waddadii la marayey. (wuu iska tegayaa).

Aragtida II.

Nebi Maxamed iyo Qoladiisii baa soo gelaya).

Maxamed: — Halkan baynnu degeynaa. (Xabaad Bin Al Mundir baa Nebiga ku soo cararayaa).

Xabaab: — Ma halkan baynnu degaynnaa?

Maxamed: — Ha! Halkan baynnu degeynaa.

Xabaab: — Rasuul Allow: Halkan degiddeeda ma Ilaahay baa inagu amray mise waa tab dagaal oo iskeen tustay?

Maxamed: — Maya ee waa tab dagaal iyo Taladiis.

Xabaab: — Rasuul Allow, halkani rabadin la dego ma aha ee dadka wad ilaa aynu biyaha cadowga ka hantino. Aniga ayaa ceelkan cilmi u leh oo aad u aqaan. Waxaana jira laas biyo macaan oo togga badhtankiisa ku yaalla. Laaskaas ayeynnu qodanaynaa. Biyaha oo dhan baa inoo soo maaxanaya. Dabadeed darbaynnu samaysanaynaa si aynnu uga cabno, iyaguna u ooman. Hadday isasoo qaadaan waynnu kula dagaallamaynaa oo gaashaanka ayeynnu u dhigaynnaa.

Maxamed: — Ra'yigii waad haysaa!!

Xabaab: — (oo dadkii u tilmaamaya laaskii). Waa halkaa laaska afkiisii ee inna dejiya, (Maxamed iyo intii la socotay baa degaysa.)

Cumar: — (Isaga oo Xabaab la hadlaya) Ragga qaar kaxayso oo inoo dhisa darka (Xabaab baa kaxaynayaa raggii la shaqayn lahaa.)

Abuubakar: — (Isaga oo Cumar la hadlaya). Waxa habboon in aynnu ragga saf u joojinnaa.

(Sacad baa raggii kaxaysanaya oo waabbay dhisayaan).

Sacad: — Nebi Allow, Miyaanay habboonayn in aannu waab kuu dhisno, si aad halkaa xarun aad dagaalka ka maamusho uga dhigto? Annaguna aannu jihaadka gallo? Haddii aynnu guulaysanno waa sidii la rabay. Haddii nala jebshana aad faraskaaga dib u fuusho oo aad Madiino ku noqoto.

Maxamed: — Khayr Alle ha kugu abaalmariyo.

Abuubakar: — (Isaga oo Sacad la hadlaya) koox ragga ka mid ah kaxayso oo waab dhisa.

(Sacad baa raggii kaxaysanaya oo waabbay dhisayaan).

Maxamed: — Saf saf isu taaga (raggii buu safsaf u joojinayaa).

Abuubakar: — (Raggii ku leh) sameeya sida Rasuulku idinku amray.

Maxamed: — (ul yar gacanta ku haysta oo safka ku haggaa-jinaya): Aduu hore u soo joogso.

Mid ragga ka mid ah: Aniga?

Maxamed: — Haa! (nin kale) Adna dib u joogso.

Sawaad Bin Qasyah: — (Isaga oo safkii hore uga soo yar baxay) Rasuul Allow!

Maxamed: — (oo ushii sawaad caloosha kaga riixaya) ha-ye, Sawaad!

Sawaad: — Rasuul Allow, waad i xanuujisay. Ilaahayna wuxuu kugu amray xaq iyo cadaalad.

Maxamed: — Sinma, sinma.

Sawaad: — Adigu shaadh baa gashan tahay aniguse waan feedho qaawanahay (Maxamed baa shaadhkii siibaya. Sawaadha intuu isku maro ayuu caloosha ka dhunkanayaa).

Maxamed: — Sawaad maxaa kugu kallifay inaad sidaa yee-sho?

Sawaad: — Rasuul Allow, waad aragtaa waxa inagu soo foolle; waxaanna jeclaystay in kulankeenna ugu dambeeya jidhkaaga iyo kayga oo istaabaan.

Maxamed: — (Isaga oo ilkacaddaynaya) Khayr Allaha ku-gu abaal mariyo.

Al-Xabaab: — (Isaga oo ka soo noqday dhismihii darka). Darkii waannu soo dhisnay waadaantiina waannu ku soo rid-nay. Wallaahi baan ku dhaartay in ninka cadowga ah ee ka cab isyidhaa aan ku dul dilo.

Cali: — (Isaga qaylinaya) Taaggaa ciidda ah eega! Allaa! ma arkaysaan colkii baa inna soo galay.

Abuubakar: — (Isaga oo xaggii colka eegaya). Haa! Taag-gaasay ka soo dhacayaan, oo xagga togga ayey u soo socdaan.

Maxamed: — (Isaga oo samada eegaya). Allahayow waa-taa Qorayshi, iyada oo kibir la soo duushay. Rasuulkaagiina beenaynaysa Aallahayow guushaad noogu ballanqaaday na sii; oo iyana dabadooda ka jeedi.

Aragtida III.

Reer Qoraysh oo taaggii bacaadka ahaa ka soo muuqanaya. Xagga toggana isha u soo lalinaya.

Abuujaal: — (Wuxuu arkayaa Maxamed iyo colkiisii).

Waa kuwaa Maxamed iyo colkiisii.

Umayyata Bin

Khalaf: — (Isaga oo xagga Cumayr Bin Wahab eegaya).

Cumeerow, war bal ciidanka Maxamed si fiican ma u aragtaa; bal inoo tiri.

Cumayr: — (Isaga xaggii Muslimiinta indhaha u lalinaya).

Waxan u malaynayaa ilaa saddex boqol oo nin. Bal i sii sugaan soo hubiyee (xaggii togga ayuu u sii gaangaanbiyayaa.)

Cutba

Bin

Rabiicah: — Ma maqasheen wuxuu sheegay Juhe'en Bin Cabdul Mudalib?

Umayy: — Muxuu yidhi?

Cutbah: — Wuu riyooday.

Abuujaal: — Wuu riyooday!

Cutbah: — (Isaga oo u yeedhaya) Juhaynow! kaalay bal nooga warran waxaad ku riyootay.

Juhaym: — (baa imanaya): waxaan riyo ku arkay nin faras ku jooga; awrna wata oo inoo yimid. Wuxuu yidhi, «waxa la dilay Cutbah Bin Rabiicah, Shaybah Bin Rabiicah, Abuu-Al-Xakam Bin Hishaam iyo Umayyah Bin Kalaf» Markuu intaa yidhi ayuu awrkii u watay dhuunta ku dhuftay; dabadeed awrkii oo dhiiggu hawda hayo ayuu xeradeennii ku sii daayey ilaa uu dhiiggii ku wada firdhiyey.

Abuujaal: — Kanna waa Nebi kale oo reer Cabdi Al-Mudalib ka soo baxay!

Juhaym: — Allaa igu og, anigu waxan arkay ayuun baan sheegay

Abuujaal: — Ninka la dilo maanta ayaad arki doontaa, kolka rag kulmo. (Cumayr oo soo noqonya).

Umayy: — Cumarow, bal noowarran waxaad soo aragtay.

Cumayr: — Qurayshay waxan arkay balaayo wadkoodii

xambaarsan. Waa niman aan gaashaamo sidan, wax kale oo ay ku gabbadaanna aan haysan — waxaan seefahooda ahaayn. Nimanku way cufuufsan yihiin oo ma hadlayaane sida maska ayey milliqsanayaan. Walaahay baan ku dhaartee in aan mid ka mid ah la dili karayn iyaga oo mid innaga galaaf-ta mooyaane. Haddaba hadday inta tiradoodu tahay in le'eg innaga dilaan maxaynnu faa'iideysannay?

Bal xaalkaa ka taliya.

Shaybah: — (oo marka qoladii u soo dhawaaday). War baa ka yimid Abuusufiyaan. Waxaana la sheegay in uu safarkii jidkii ka duway oo uu nabadgelyo ku tagay reerihii.

Umayah: — Oo ma cid buu soo diray?

Shaybah: — (oo tilmaamaya farsafuul dabataagnaa).

Haayoo, waa kan ninkuu soo diray?

Farsafuulkii: — (oo hore u soo joogsanaya). Abuusufiyaan haa ii kiin soo diray. Waxanu idin soo yiri, waxaad u soo baxdeen in aad nabadgelisaan safarkiinna, dadkiinna iyo xoolihiinna. Haddaba, way soo nabadgaleene, iska soo noqda.

Abuujaah: — Noqda'aa, laataan ku dhaarta'e inaynnaan noqonayn, ilaa aynu beder soo celinno. oo aynnu ducada ku dul gawracno, dhuuniga ku cunno, khamriga ku dul cabno; gabdhuuna noogu dul ciyaaraan; carabina maqasho halkaynnu maraynno, oo waligeen sidaa la inooga baqo.

Umayah: — Laata iyo cusaan ku dhaartee inaynnaan noqonayn ilaa aynnu Maxamed iyo colkiisa inaga oo xadhko ku hoggaaminayna keenno, ee socda.

Cumayr: — (Isaga oo xaggii Maxamed iyo cokiisa eegaya) Xaggaydin tegi? Maxamed iyo colaadiisii biyihii durdurka dar bay u dhisteen; waanay isku xeereen oo inay difaacaan bay gaashaanka u duruurteen. Biyo kalena ma jiraan.

Abuujaah: — Waa in aynnu weerarnaa.

Cumayr: — Laataan ku dhaartee, haddaynu weerar jac ku siinno, waxayna fallaadh innagu gumaadayn.

(Waxa boodaya nin la yidhaahdo Al-aswad Al-Makhsuum).

Al-Makhsuum: — (isaga oo qaylinaya). Ballan waxaan laata ugu qaaday inaan darkaa ay dhisteen ka cabbaa! oo aan dumiyaama la igu dilaa.

(Halkii buu baba' odhanayaa ilaa darkii togga badhtankiisa ahaa ee ay muslimiintu sameysteen. Xamsa Bin Cabdul Mudalib oo safka Muslimiinta ku jiray baa arkaya oo ka hor imayna).

Xamsa: — (oo qaylinaya): iska qabo gaalyohow gaalka laga soo gooyey.

(Dabadeed seeftii buu degta ku jarayaa) oo halkaasuu Al-Makhsuumi jirjircadka u dhacayaa. Markaasuu soo wilaanwilaanayaa. Xamsana intuu kala daba yimaado ayuu darka dushiisa qudhka kaga jarayaa).

Cubta: — (isaga oo qaylinaya oo seefta lulaya) ayaa ii soo baxayaa ayaa ii sii baxaya! Car! Iyaa ii sii baxaya!

(ciidankii Nebiga ayaa waxa ka soo baxaya seddex Ansaar ah).

Ansaartii: — (iyaga oo qaylinaya): Annaga kuu soo baxayna!

Cutba: — (isaga qaylinaya) oo yaa ahaydeen?

Ansaartii: — Waa koox Ansaar ah,

Quraysh: — (Ciidankeedii oo wada qaylinaya) idinka idinna baahnin.

Cutba: — (oo dhawaaqaya) Maxamedow! noo soo saar raggii nala sinnaa ee nala dhashay (nimankan Ansaarta ah ayuu yasayaa).

Maxamed: — (isaga oo ka hor yeedhaya waabkii loo dhi-say. Haddaanan Xamsow! Caliyow, Bin Cubeed Xaaritow u baxa ragga.

(seddexdii baa loolaankii u soo baxaysa)

Cutba: — Waa kuma?

Xamsa: — Waa xamsa Bin Cabdul Mudalib Geesigii Ilaahay iyo Nebigiisa.

Cutba: — Nin ii dhigma dheh! anna wax aan hay geesigii gaashaan buurta; waa kuwama labadaa kula socotaa?

Xamsa: — Cali Bin Abii Daalib iyo Cubeyda Bin Xaarit.

Cutba: — Laba dardaaran oo ii dhigma dheh! Labada aniga ila jirana waa Waalid, inankaygii iyo Shiibah walaalkay. Waliidow soc bax! Shiibow soc bax!

(Cali iyo Waalid baa loollan dhexmarayaa oo laba seefood isweydaarsanaya. Cali oo Waliid kow kaga siinaya

Xamsa iyo Cutbana way isku soo baxayaan oo loollan kulul baa dhexmaraya. Xamsaa Cubta halkaa ku dilayaa.

Cubeyda iyo Shayba oo iyana seefta isu nacay. Shaybaa Cubayda seefta lugta kaga dhufanaya oo muruqa kubka ka dhaawacaya (Cubayda waa nin da'weyn). Xamsa iyo Cali oo

Shayba ku soo sogaal celinaya, oo kobtii ku dilaya. Cubey-
dana soo gaadaya.)

Abuujaah: — (oo qaylinaya). Ku rogaay! Ku rogaay!

Maxamed: — (oo saaxiibadii la hadlaya). Ha weerarina
ilaa aad amar iga heshaan. Hadday idin hareereeyaanna
gantaasha iskaga dhiciya.

Xamsa: — (oo qaylinaya): iska qabo gaalyohow gaalka laga soo gooyey.

(Dabadeed seeftii buu degta ku jarayaa) oo halkaasuu Al-Makhsuumi jirjircadka u dhacayaa. Markaasuu soo wilaanwilaanayaa. Xamsana intuu kala daba yimaado ayuu darka du-shiisa qudhka kaga jarayaa).

Cubta: — (isaga oo qaylinaya oo seefta lulaya) ayaa ii soo baxayaa ayaa ii sii baxaya! Car! Iyaa ii sii baxaya! (ciidankii Nebiga ayaa waxa ka soo baxaya seddex Ansaar ah).

Ansaartii: — (iyaga oo qaylinaya): Annaga kuu soo baxayna!

Cutba: — (isaga qaylinaya) oo yaa ahaydeen?

Ansaartii: — Waa koox Ansaar ah,

Quraysh: — (Ciidankeedii oo wada qaylinaya) idinka idinna baahnin.

Cutba: — (oo dhawaaqaya) Maxamedow! noo soo saar raggii nala sinnaa ee nala dhashay (nimankan Ansaarta ah ayuu yasayaa).

Maxamed: — (isaga oo ka hor yeedhaya waabkii loo dhi-say. Haddaanan Xamsow! Caliyow, Bin Cubeed Xaaritow u baxa ragga.

(seddexdii baa loolaankii u soo baxaysa)

Cutba: — Waa kuma?

Xamsa: — Waa xamsa Bin Cabdul Mudalib Geesigii Ilaahay iyo Nebigiisa.

Cutba: — Nin ii dhigma dheh! anna wax aan hay geesigii gaashaan buurta; waa kuwama labadaa kula socotaa?

Xamsa: — Cali Bin Abii Daalib iyo Cubeyda Bin Xaarit.

Cutba: — Laba dardaraan oo ii dhigma dheh! Labada aniga ila jirana waa Waalid, inankaygii iyo Shiibah walaalkay. Waliidow soo bax! Shiibow soo bax!

(Cali iyo Waalid baa loollan dhexmarayaa oo laba seefood is-veydaarsanaya. Cali oo Waliid kow kaga siinaya

Xamsa iyo Cutbana way isku soo baxayaan oo loollan kulul baa dhexmaraya. Xamsaa Cubta halkaa ku dilayaa.

Cubeyda iyo Shayba oo iyana seefta isu nacay. Shaybaa Cubayda seefta lugta kaga dhufanaya oo muruqa kubka ka dhaawacaya (Cubayda waa nin da'weyn). Xamsa iyo Cali oo

Abuubakar: — Raxmadaada Allahayow!

Allahayow Raxmaddaada!

Cumar: — Maanta waxan ka yaabayaa in la ina jebiyo.

Maxamed: — (isaga oo Allabaryaya oo dhididku ka da'yo)

Allahayow jirow joogow Allahayow jirow joogow!

(Wuu fadhiisanayaa isaga oo wadnuhu isgaraacayo).

Cumar: — (si baqdin leh) Bal eeg waxa Nebigii haysta.

Abuubakar: — (baqdin iyo fajac) Aamus! Aamus!

Cumar — (cod hoose) Alla! Nebigii wuu jidhiidhicooday!

Abuubakar: — (si foorar ah) ha!

Cumar: — Waxan ka baqayaa in colkeenna baqdin gasho.

Abuubakar: — (sidii wax isla hadlay) Eebbow gargaarkaaga.

Cumar: — (Waar bal eeg. Ninkaa darafta u baxay ee dagaalka isaga tegay ee timirta cunayaa miyaanu Ibn Al-Xamaam ahayn?

Abuubakar: — (isaga oo samada eegaya) Allahayow gargaarkaaga! Allahayow gargaarkaaga!

Maxamed: — (oo qaylinaya sidii wax soo baraarugay) Abuubakarow!

buubakarow! Abuubakarow!

Abuubakar: — Waa i kan! Nebi Allow!

Maxamed: — Abuubakarow! guushii Ilaahay baa timid. Kaasina waa Jibriil (Malag) isaga oo faraskiisii ku jooga oo gosha buurta ka soo dhacaya.

Abuubakar: — (si farxad leh). Oo ma waxyigii baa kugu soo degay?

Maxamed: — Haa!!

Abuubakar: — (Cumar la hadlaya). Bishaaro Cumarow! Bishaaro Muslimiintiyeey!

Maxamed: — (isaga oo u soo baxaya colkii oo qaylinaya) Muslimiintay adkeeya dagaalka!

Muslimiintii: — (iyaga oo qaylinaya cadawgii weerar jac ku siinaya). Axad Axad! Axad

Maxamed: — (isaga oo qaylinaya). Ilaaha naftayda leh baan ku dhaartee, maanta ninka geesinimo u dirira, ee sidaa ku dhintaa, Jannada ayuu galayaa!

Ibn Al-Xamaam: — (oo wali timirtii gacanta ku haysta oo cunaya) Cawada! ayaanka! Aniga iyo Jannada waxba nooma

dhexeeyaan; kuwaas oo idilla mooyaan! Aabahay goblan ma intaasaa Jannadii iga xigta!

(timirtii buu iska daadinayaa oo seeftii intuu la soo baxo ayuu dagaal kulul galayaa.

Maxamed: — (colkiisii buu ku qaybinayaa) Adkeeya! Adkeeya!

Muslimiintii (iyaga oo geesinnima u diriraya oo cod raganimu ku qaylinaya) Axad! Axad! Axad!

Maxamed: — (isaga oo cantoobo ciid ah qaadanaya oo ciidankii quraysh xaggooda u saydhaya). Wajigiin gubay! Wajigiin gubay!

Cumar: — (isaga oo gubaabinaya Mucaawad Bin Cafraa iyo Badiraxmaan Bin Coof) Ibn Cafraayow Abuujahal baan kugu qaybiyey; adna Cabdiraxmaanow Umayya Bin Khalaf baan kugu qaybiyey.

Maxamed: — (isaga oo asxaabtii ku leh) Haddii nin idinka mid ihi la kulmo Cabaas waa in aanu dilin. Maxaa yeelay dagaalka isaga oo aan doonayn ayaa lagu soo qasbay.

Abuu Xudayfah: Cabaas

Nin Ansaar ah: Haa, Nebiga adeerkii.

Abuuxudhayfah: — (isaga oo Asxaabtii la hadlaya) Waxaannu laynayaa aabbayaashyo, walaalahayo iyo inamadayadii iyo qaraabadayadii, oo Cabbaasna daynaa? Walaalihii baan ku dhaartee, haddaan indho ka qaado inaanu carab iyo labo daan isu celin.

Maxamed: — (colkiisii buu ku qaylinayaa). Adkeeya Adkeeya.

Maxamed: — (isaga oo Cumar la hadlaya). Ma maqlaysaa? (Cumar oo cadho la gariiraya).

Maxamed: — (Cumar ku leh) Xafsa aabaheedow. Ma Rasuulka Ilaahay adeerkiibaa madixiisa seef lagu dhufanayaa? Cumar (oo cadho isadkayn kari waayey). Rasuul Allow, ii kaadi aan Abuuxudayfa seef kurka kaga jaree. Munaafaq buu noqdee.

Maxamed: — (oo qabanaya). Ha la yaabin Maantaa aabihii lagu dilaye.

Abuubakar: — (Cumar ku leh) Rasuulkaa kaa toosan Cumarow.

Maxamed: — (xaggii dagaalka iyo muslimiintii buu eegayaa). Mitidaay! Mitidaay!

Muslimiintii: — (si xamaasad leh) Axad! Axad!

ARAGTIDA V.

(Dagaalkii baa kululaaday. Muslimiintii baa gaaladii ka dhigtay waxay dilaan iyo waxay qabtaan. Cabdiraxmaan Bin Coof baa soo qafaashay Umayta Bin Khalaf iyo wiilkiisii.)

Cabdiraxmaan Bin Coof: — (isaga oo seeftii kor u taagaya) Ma Umayata Bin Khalaf baa!

Umayata: Addoon Allow, ha iddilin. Ninka maanta i bixiyaa waxan siin doonaa geel caano badan.

Cabdiraxmaan: (isaga oo dhiniciisa ku arkaya wiilkii Umayata). Kanna ma wiilkaagiibaa?

Umayata: (cod taagdaran). Ha dilin!

Cabdiraxmaan: (isaga oo Umayata iyo wiilkiisii kaxaynaya) i soo raaca oo waxba ha baqannina.

Umayata: (wuxuu arkayaa Xamsa oo gaaladii kurka ka gura-ya). Waar ninkaa baal gorayaga gashaday ee quraysh mii-dhay waa kuma?

Cabdiraxmaan: Waa Xamsa Bin Cabdil At-Midalib.

Umayata: Wallee wax xille buu nagu sameeyey.

(Bilaal baa arkaya Umayata Bin Khalaf.)

Bilaal: (isaga oo qaylinaya). Gaalada kii ugu weynaa! Umayata Bin Khalaf. Ebbow ha i dayn haddii kaasi noolaado.

Cabdiraxmaan: (isaga oo kala dhexgalaya Bilaal iyo Umayata). War wax waxyohow addoontu dhashay.

Bilaal: (isaga oo qaylinaya) Allow ha i dayn hadduu noolaa-(deeto aad buu u sii qaylinayaa). Ansaaritiyeey! Gaalada kii ugu weynaa baa nool. Umayata Bin Khalaf! Wallee intuu nool yahay ma noolaado!

(Koox Muslimiin ah ayaa imanaysa oo labadii maxbuus isku xeeraysa. Umayata inankiisii ayaa seef lagu dhufanayaa oo dhacay.)

Umayaha: (isaga oo eegaya). Alla! inankaygii.

Cabdiraxmaan: (oo Umayata la hadlaya): lafahaaga la baxso. Lafahaaga weeye! Wallaahi baan ku dhaartee, waxba anigu ku tari maayo!

Nin Muhaajir ah: (isaga oo Umayata seeftii la tiigsanaya oo kurka kaga jaraya). Iska qabo gaal yohow gaalka laga soo gooyey.

Bilaal: (isaga oo farxad qaylinaya). Waa Ilaahay mahaddii gaalkii gaalada u weynaa baa la dilay.

Cabdiraxmaan: (isaga oo Bilaal ku leh). Alla jiree magan-taydii baad diiddey.

Bilaal: (si xamaasad leh). Axad!Axad!

Mucawad: (isaga oo Abuu jahal gaaladii ka dhex raadinaya) Aaway malcuunkii aaway Abuujahal!

Bilaal: (oo qaylinaya) Waa kaa kali taagan intii kalena cidaa-doodii ayaa cuslaysay.

Mucawad: (isaga oo xaggii Abbuujahal u cararaya, deeto seefta ku dhufanaya. Abuujahalna dhacayo.) Iska qabo gaal yohow.

Abuujahal: Tolla'ayey! Cigrimoow!

(Wiilkiisii Cigrime oo u soo gurmanaya oo Mucawad gacanta jaraya, kana tegaya iyada oo dhinaca ka lulata. Mucawad oo gacan la'aan dagaallamaya, una tegaya Abuujahal oo qiriric leh.

Mucawad: Ilaahay hoog buu ku baday, gaalyahow!

Abuujahal: Oo muxuu hoog igu baday? Nin in la dilo ma cee-baa? Iga warran yaa maanta guushii raacday.

Mucawad: Ilaahay iyo rasuulkii ayaa guushii raacday.

(Abuujahal oo naftu ka baxayso. Macawad oo madaxa ka jaraya).

Maxamed: (isaga oo asxaabtii eegaya, iyaga oo maxaabiis badan soo qabtay.)

Guusha muslinka ayaa leh.

Sacad: Maxaabiis bay soo qabanayaan.

Maxamed: (isaga oo faraxsan). Waa sidaa! Waa sidaa!

Sacad: Eebbaan ku dhartee anigu! (hadalkii buu ka yar haka-day)

Maxamed: Wallee, sacadow waxaad tahay sidii nin aan u bogin qabqabashada gaalada.

Sacad: Ha jirto. Wallee mar haddii kani yahay jabkii u hor-reeyey gaalada, qabqabashada laynta ayaa ka jeclaa.

Maxamed: Eega! Eega! gaaladii cagaha ayey wax ka dayeene!

Mucawad: (ku soo baxaya Nebiga isaga oo madixii Abuujahal sida).

Rusuul Allow, waa gaalkii, Abuujahal.

Maxamed: (Si qumman). Allaa weyn oo karti iyo xoogba leh

Mucawad: Waar run, Allaa weyn oo karti iyo xoogba leh. (Si farxad) Ilaahay mooyaane Ilaah kale ma jiro.

Cumar: Rasuul Allow, guushii gaadhnay.

Mucawad: Gaalada intii hadhayna way baxsadeen.

Sacad: Miyeynaan maydka gaalada iska aasayn.

Maxamed: Haa waynnu iska qarin.

(Sacad iyo koox kale oo Muslimiintii ah oo guraya bakhtigii gaalada.)

Sacad: (isaga oo bakhtigii booraan ku guraya). Kani waa bakhtigii Umaya oo dafoofay. Kanna waa bakhtigii Abuujahal oo aan madax lahayn.

Mucawad: (isaga oo madixii Abuujahal soo tuuraya). Waa kan madixii Abuujahal.

Sacad: Kanna waa bakhtigii Cutba.

(Abuu-Xudayfah oo taaggaa, bakhtigii aabihii eegaya, isaga oo murugaysan, midabkiisiina doorsoomay).

Maxamed: (oo dareemay ururxumaanta Abuutudayfa.) Abuu-xudayfa waxa laga yaabaa in aad geerida aabbahaa ka xuntahay.

Abuuxudayfa: (isaga oo madaxa kor u qaadaya). Maya, Rasuul Allow, kama xumi dhimashada dhimashadiisa, ee waxan aabahay ku iqiin Caqli dul iyo wanaag. Waxaannan rajaynayey in sidaasi muslinnimada ku soo hanuuniso. Haddaba, gaalnimada uu ku dhintay baan ka xumahay.

Maxamed: Abaa xudayfow, Eebbe wanaag ha kuugu abaal mariyo.

Cumar: Miyeynaan Madiina cid u dirayn guusha ugu bishaaraysa?

Maxamed: Way ila tahay.

Abuubakar: (Cumar ku leh) Saydi ha tago Madina oo ha ugu bishaareeyo in Rasuulkii nabad galay, muslimiintina guulaysatay.

Maxamed: (isaga oo xaggii maydka lagu guray eegaya) kuwaa dhintayow. qaaraabadii Nebiga kuwa ugu xun baad tihiin. Waad i beeniseen. Waad i erideen dadkiina way i soo dha-weeyeen. Waanay ii gargaareen. Ma ogaateen digniitii Eebbe in ay dhab ahayd. Anigu waan ogaaday in ballaantii Eebbe ii qaaday ay run ahayd.

Sacad: (isaga oo yaabban). Rusuul Allow, ma waxaad la hadlaysaa dad dhintay?

Maxamed: iyaga ayaa idinka maqli og in kasta oo ay bakhti yihiin.